

П О Л Я К И
Т а
У К Р А Ї Н Ц І
В Щ О Д Е Н Н И Х
К О Н Т А К Т А Х

Надія Коваль
Лауринас Вайчунас
Івона Райхардт

2021

Поляки та українці в щоденних контактах

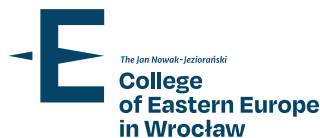
ISBN 978-617-7574-41-4

© Надія Коваль, Івона Райхардт і Лауринас Вайчунас, 2021

© Східноєвропейський коледж ім. Яна Новака-Єзьоранського, 2021

© Рада зовнішньої політики «Українська призма», 2021

© Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2021

Це дослідження було організоване, скоординоване та профінансоване Представництвами Фонду ім. Фрідріха Еберта в Польщі та Україні.

www.fes-polska.org

www.fes.kiev.ua

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні Україна, 01024, Київ,
вул. Пушкінська 34

Тел.: +38-044-234-00-38 | Факс: +38-044-451-40-31

Відповідальна особа: Марсель Рьотіг | директор Представництва Фонду
ім. Фрідріха Еберта в Україні

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Польщі

Польща, 00-680, Варшава, вул. Познанська, 3/4

Відповідальна особа: Ернст Гіллебранд | директор Представництва Фонду
ім. Фрідріха Еберта в Україні

Погляди, представлені в цій публікації, не обов'язково співпадають з точкою зору
Фонду ім. Фрідріха Еберта чи роботодавців авторів.

Комерційне використання всіх видань та медійного контенту, опублікованих Фондом
ім. Фрідріха Еберта (FES), заборонене, якщо на це немає письмового дозволу FES.

Східноєвропейський коледж ім. Яна Новака-Єзьоранського співфінансується містом
Вроцлав.

Wrocław the meeting PLACE

Обкладинка: DoLasu | www.dolasu-pracownia.pl

Верстка та дизайн: DoLasu

Зміст

1. Вступ. Чому це дослідження важливе?
2. Методологія дослідження
3. Результати дослідження
 - 3.1. Стереотипізація «Іншого»: сусід, працівник, звичайна людина
 - 3.2. Вкорінена асиметрія щоденних контактів
 - 3.3. Культура та колективна пам'ять
 - 3.4. Структурна асиметрія у взаємному сприйнятті держав
4. Підсумки та висновки
5. Дослідницький інструментарій (опитувальник)
6. Додаток

1. Вступ. Чому це дослідження важливе?

1. Вступ.

Чому це дослідження важливе?

Польщу та Україну поєднує не лише 535 кілометрів спільного кордону, а й довга та часом болюча спільна історія. Останніми роками зв'язки між двома країнами дедалі більше посилюються через небачену економічну міграцію українців до Польщі, яка розпочалась у 2014–2015 рр. із настанням безпекової та економічної кризи в Україні. Цей процес прискорився після лібералізації візового режиму між країнами Шенгенської зони та Україною в 2017 році, що дозволило громадянам України подорожувати без віз у межах ЄС (за винятком Ірландії та Великої Британії), Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Швейцарії.

Однак працювати без віз українці можуть лише в Польщі за наявності біометричного паспорта та декларації про працевлаштування. Адміністративний збір за отримання декларації про працевлаштування сплачується роботодавцем і коштує 30 польських злотих (менше восьми євро). Маючи дозвіл на роботу в Польщі, українські працівники захищені польським трудовим законодавством. Польські роботодавці зобов'язані виконувати всі вимоги, пов'язані з працевлаштуванням, включно з реєстрацією своїх українських працівників в Управлінні соціального страхування (ZUS).

Унаслідок спрощених бюрократичних вимог та відносно невисоких витрат на працевлаштування, **українці тепер є найбільшою національною групою, яка мігрує до Польщі. За офіційною польською статистикою в Польщі наразі мешкає приблизно 1,3 млн українців.**¹ Хоча більшість з них, зокрема сезонні працівники, перебувають у Польщі тимчасово, значна частина українців сподівається залишитися в країні надовше.

1 У 2020 році Польське статистичне управління (GUS) представило свій перший звіт про мігрантів, які проживають у Польщі. Згідно з цими даними, до 2019 року кількість українців, які проживають у Польщі, оцінювалася в 1 351 418 осіб. Режим доступу: <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/kapital-ludzki/aneks-populacja-cudzoziemcow-w-polsce-w-czasie-covid-19,12,2.html>

Про це свідчить опитування, проведене у вересні 2020 року на замовлення Grupa Impel: 67 % респондентів-українців заявили, що задоволені життям у Польщі. Відносно високий відсоток (41 %) респондентів також заявив про бажання залишитись у Польщі на завжди. Майже половина (49 %) респондентів перевезли до Польщі родини або планують зробити це в майбутньому.²

Ці дані мають важливе значення для майбутньої демографічної структури Польщі. Згідно з дослідженням, проведеним Пьотром Шукальським з Інституту соціології Лодзького університету у 2016 році, кількість змішаних польсько-українських пар зросла паралельно зі зростанням кількості українських іммігрантів у Польщі.³ Очікується, що ця тенденція продовжиться та посилиться найближчим часом. Однак наслідки культурних і демографічних змін у Польщі можуть викликати негативну реакцію серед місцевих націоналістичних груп. Дані, зібрані Об'єднанням українців у Польщі, свідчать про те, що така поведінка вже є помітною сьогодні та включає акти фізичної й словесної агресії, спрямовані проти українців. Негативні реакції також помітні в інтернеті та в польських ЗМІ. Це питання серйозно хвилює представників української меншини в Польщі й було предметом спеціальної доповіді, опублікованої Об'єднанням у 2018 році.⁴

Попри вороже ставлення з боку обмеженої частини польського суспільства **економіка країни безсумнівно виграє від зростання міграції з України**. Згідно з підрахунками, опублікованими Якубом Гровцем та Павлом Стшелецьким з Варшавської школи економіки й Національного банку Польщі, а також Робертом Вишинським з Національного банку Польщі, економіка країни

2 Grupa Impel, *Українці на polskim rynku pracy – doświadczenia i perspektywy*, 2020. Режим доступу: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/landingi-editor-uploads/xEP-5pUuU/Sanpro_badanie_ankietowe_UKRAINCY_2020.pdf

3 Piotr Szukalski, *Małżeństwa polsko-ukraińskie*, *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny* 2017, No. 8. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/145226322.pdf>

4 Związek Ukraińców w Polsce, *Mniejszość ukraińska i migranci z Ukrainy w Polsce Analiza dyskursu* (praca zbiorowa), *Związek Ukraińców w Polsce*, 2018. Режим доступу: http://www.oup.ukraina.com.pl/images/stories/DOCUMENT/raport_mniejszosc_ukrainska.pdf

завдячує українським мігрантам 2,5 % росту ВВП (0,5 % на рік) з 2014 року.⁵ Власники підприємств і роботодавці охоче наймають українців, особливо (але не виключно) у галузях, які користуються меншою популярністю серед польських працівників. Українців часто наймають на роботу в будівельній і виробничій галузях, а також у зростаючій сфері електронної комерції. Так само українці все частіше отримують роботу в сфері послуг.

Міграція та імміграція до Польщі також впливають на українську економіку. Українські урядовці й політики стверджують, що громадяни мають залишатися в країні та підтримувати й без того слабку економіку.⁶ Відтік робочої сили особливо вплинув на інвестиції та промисловий розвиток у західних регіонах. З іншого боку, українці, які працюють за кордоном, переказують додому значні суми.

У 2019 році Світовий банк повідомив, що Україна «залишається найбільшим одержувачем грошових переказів у регіоні, отримавши рекордно високу суму в приблизно 16 млрд доларів у 2019 році, при цьому лєвова частка переказів надійшла з Польщі (близько двох третин)».⁷ Загалом, **потік мігрантів лише в одному напрямку створює асиметричну ситуацію, коли багато українців отримують безпосередній досвід перебування в Польщі, але мало поляків отримують подібний досвід в Україні.** Як неодноразово показано у цьому звіті, така асиметрія має наслідки для відносин між двома країнами загалом.

Політичні відносини між двома країнами також непрості. Відколи Польща вступила до Європейського Союзу в 2004 році, Україна сприймала офіційну Варшаву як свого «адвоката» на Заході. Польська влада послідовно підтримує демократичний та проєвропейський

5 Pawel Strzelecki, Robert Wyszynski, Jakub Growiec, The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland, NBP Working Papers, Warsaw, 2020. Режим доступу: http://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/322_en.pdf

6 Денис Шмигаль, «Треба навчитися жити в нових умовах щонайменше два роки», РБК, 22 квітня 2020 року. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/denis-shmigal-nauchitsya-zhit-novyh-usloviyah-1587495027.html>

7 COVID-19 Crisis Through a Migration Lens. Migration and Development Brief 32, World Bank April 2020, p. 19. Режим доступу: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/989721587512418006/pdf/COVID-19-Crisis-Through-a-Migration-Lens.pdf>

вибір України і вважається ключовим партнером Києва у відносинах з ЄС та НАТО. Свідченням глибокої відданості такій позиції стало залучення президента Польщі Александра Кваснєвського до переговорів під час Помаранчевої революції в 2004 році, а також участь польського міністра іноземних справ Радослава Сікорського в переговорах під час Євромайдану в 2013-2014 роках.

Роль Польщі як адвоката України послабилася після 2014 року. Вона не увійшла до складу так званого «Нормандського формату», який був створений у червні 2014 року очільниками України, Росії, Франції та Німеччини, і відповідно не має значного впливу на переговори щодо розв'язання конфлікту. Ба більше, після ухвалення Угоди про асоціацію, Угоди про поглиблену і всеохопну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС та лібералізації візового режиму в 2017 році у Польщі залишилося небагато можливостей для відстоювання подальшої інтеграції України до ЄС. Через це Польща частково переглянула пріоритети зовнішньої політики щодо України.⁸ Пріоритети української зовнішньої політики також змінилися – попри те, що Польща залишається важливим партнером у наданні допомоги та двосторонньому співробітництві, Україна надає пріоритет відносинам з іншими ключовими державами ЄС.

Що стосується культури, вага Польщі як виробника маскульту зменшилася в 1990-х роках, а її роль культурного мосту на Захід для українців змінилася з огляду на розпад Радянського Союзу. Відтоді польський уряд почав посилювати свою культурну дипломатію та пропагувати польську культуру за кордоном. З початку XXI століття Польща вкладала значні фінансові ресурси у переклад польської літератури іноземними мовами, й українська еліта охоче долучалася до цих ініціатив.⁹

З 1990-х українська мова є цільовою мовою перекладу для польської літератури більше ніж поширеніші мови, такі як німецька,

8 Надія Коваль, Окрім історичних суперечок: яке майбутнє для польсько-українських відносин? Польський погляд. Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14974.pdf>

9 Інформація про видання: Program Translatorski Poland. Режим доступу: <https://instytutksiazki.pl/dotacje,3,programy-instytutu-ksiazki,2,program-translatorski-%C2%A9poland,15.html>; інформація про учбові візити до Польщі: <https://www.study tours.pl/o-stp/>

французька чи навіть англійська. За інформацією Українського інституту книги, на видавничому ринку зберігає панування англійська мова. Однак польська посідає п'яте місце серед найпопулярніших іноземних мов, майже нарівні з німецькою і французькою. Польські установи також пропонують різноманітні стипендії з прицілом на українську інтелектуальну еліту, аби сформувати імідж Польщі як дружньої нації та відданого партнера.

Після розпаду Радянського Союзу інтелектуальні обміни між поляками та українцями інтенсифікувалися. Попри відсутність значної державної підтримки українська література також перекладалася польською мовою та розповсюджувалася по всій Західній Європі через Польщу, що сприяло популяризації таких українських авторів, як Юрій Андрухович, Оксана Забужко та Сергій Жадан. Завдяки особистим контактам та назагал позитивному сприйняттю по всій Польщі українські публічні інтелектуали регулярно з'являються в загальнонаціональних польських газетах та інших ЗМІ.

Падіння комунізму також значно спростило подорожі. В результаті багато поляків зрозуміли, що можуть заново відкрити для себе власну національну спадщину в Західній Україні й водночас познайомитися з українською спадщиною. З одного боку, це відкриття призвело до посилення історичної самосвідомості в обох країнах. З іншого боку, в публічній площині триває дискусія щодо браку примирення в питаннях історії Другої світової війни та колективної пам'яті, особливо з польської сторони. Суперечки в цій царині посилилися з перемогою партії «Право і справедливість» (*Prawo i Sprawiedliwość*) на парламентських виборах 2015 року. Пізніше «Право і справедливість» сформувала уряд «Об'єднаних правих» і вдруге виграла вибори у 2019 році. Нова влада відкинула попередній курс на зближення та примирення, заснований на взаємному прощенні, як поверхневий та лицемірний. В результаті сформувався новий підхід, за яким від українців очікується «визнати правду» про найбільшій події спільної історії.

Така правда була закріплена на найвищому політичному рівні Польщі, коли у 2016 році парламент вирішив визнати масові вбивства етнічних поляків українськими націоналістами під час Другої світової війни на території сучасної України актом геноциду, а також

під час спроби у 2018 році запровадити кримінальне покарання за заперечення злочинного характеру Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА). Попри новий польський підхід, усі українські уряди продовжують політику симетричного зближення, засновану на взаємному прощенні.

Конфліктні інциденти поширилися в обох країнах. **В Україні польським історикам закрили доступ до місць розкопок, у Польщі знищуються українські пам'ятки.** Прикладом посилення напруги в суспільному сприйнятті став фільм «Волинь» видатного польського режисера Войцеха Смажовського. Прем'єра суперечливої воєнної драми відбулась у Польщі у вересні 2016 року. Її неодноразово транслювало польське суспільне телебачення (Telewizja Polska), востаннє у грудні 2020 року.

Усі згадані фактори – міграція, послаблення політичного співробітництва та суперечки щодо історії – мали прямий і тривалий вплив на польсько-українські відносини та сприйняття одне одного громадянами обох країн. Отже, давно назріла потреба в глибокому вивченні взаємного сприйняття. Що поляки та українці знають про одне одного сьогодні? Як вони уявляють себе та свої країни навзаєм? Як вони сприймають відносини між своїми країнами? Як саме вони взаємодіють між собою? В яких сферах вони бачать можливості чи обмеження для співпраці?

Це дослідження, яке є результатом партнерства чотирьох інституцій – варшавського та київського офісів Фонду ім. Фрідріха Еберта, Східноєвропейського коледжу ім. Яна Новака-Єзьоранського у Вроцлаві та Ради зовнішньої політики «Українська призма» з Києва – намагається відповісти на ці запитання. У серпні 2020 року ми розпочали спільне дослідження сприйняття України та українців поляками і Польщі та поляків українцями. Ми завершили своє дослідження в грудні 2020 року, в результаті чого постав цей звіт.

2. Методологія дослідження

2. Методологія дослідження

Наш аналіз головно базується на результатах соціологічного опитування, яке було проведене для цього дослідження у Польщі та в Україні в грудні 2020 року. Опитування, замовлене та профінансоване київським і варшавським офісами Фонду ім. Фрідріха Еберта, проводилося польською компанією MASMI та українською InfoSapiens. Дослідження проводилося методом онлайн-інтерв'ю (CAWI) з репрезентативними вибірками з Польщі (1051 респондент) та України (2243 респондента).

Текстовий онлайн-опитувальник складався з 40 запитань (закритих, відкритих, напіввідкритих), які були перекладені польською, українською та російською мовами. Хоча дані збирали цими трьома мовами, дослідники проводили аналіз польською та українською мовами. Робочою мовою команди була англійська.

Рішення використати метод збору даних CAWI було ухвалене під час першої спільної зустрічі дослідницької команди у вересні 2020 року. CAWI надає численні переваги для міжнародних дослідницьких проектів. Цей метод дозволяє дослідникам отримати доступ до великих, адекватно різноманітних груп респондентів у багатьох країнах, надає дослідникам значний контроль над дослідницьким інструментарієм, зменшує варіації, що виникають унаслідок різниці між мовними версіями, і збільшує адекватність аналізу даних. Однак цей метод обмежений у своїй спроможності охопити сільське або літнє населення, що має незначний доступ до інтернету. На відміну від безпосереднього інтерв'ю дослідники також не можуть контролювати, як респонденти заповнюють опитувальник.

Цілком усвідомлюючи ці обмеження, ми дійшли згоди, що цей метод найкраще відповідає меті нашого дослідження, а саме аналізу взаємного сприйняття поляків та українців. Щоб отримати більш детальну картину польських та українських поглядів, зокрема з історичних питань, ми також оглянули наявну літературу та проаналізували результати попередніх соціологічних досліджень. Поєднання нашого дослідження з іншими наявними даними розміщує предмет аналізу у ширшому контексті.

3. Результати дослідження

3. Результати дослідження

3.1 Стереотипізація «Іншого» – сусід, працівник, звичайна людина

Хоча взаємні стереотипи й асоціації важко обрахувати кількісно й існує ризик суб'єктивної інтерпретації, цінність аналізу цих категорій полягає в можливості глибшого занурення у колективні уявлення про «Іншого» та природу суспільних ставлень. Відтак нас цікавив не лише ступінь позитивного чи негативного ставлення до представників сусідньої нації, але також ключові образи, ідеї та можливі джерела цих налаштувань. У нашому опитуванні стереотипи аналізувались через відповіді на відкрите запитання: «Що спадає вам на думку, коли ви чуєте слово «поляк» (для українців)/ «українець» (для поляків)? Запишіть до трьох слів/виразів».

Завдяки активності респондентів у цьому запитанні було отримано понад 4000 відповідей в українській вибірці й понад 2000 відповідей у польській.¹⁰ Наведені нижче діаграми (Рис. 1-2) показують 15 найбільш поширених категорій стереотипів за даними обох країн. І для поляків, і для українців три найважливіші категорії включають ідеї та уявлення, пов'язані з трудовою міграцією, позитивними рисами характеру чи нейтральною концепцією сусідства.¹¹

10 Дані були зібрані за допомоги відкритого питання № 13 «Що спадає вам на думку, коли ви чуєте слово «українець»/«поляк»? Будь ласка, напишіть максимум три слова». Деякі з респондентів дали тільки одну-дві відповіді, деякі повторили одну й ту ж ідею кілька разів, деякі відповіді були нерозбірливі. Відкинувши нерозбірливі дані та відповіді типу «не знаю»/«мені байдуже», результатом вибірки, що складалася з 1051 польської відповіді, стали 1740 неунікальних асоціацій, а вибірка з 2243 українських відповідей дала 3754 неунікальні асоціації, які згодом були закодовані дослідницею.

11 Дослідження «Як сприймають Україну в країнах ЄС? Кейси Німеччини, Франції, Італії, Польщі», проведене українським аналітичним Центром «Нова Європа» восени 2020 року, містило одне близьке до нашого питання, яке стосувалося трьох асоціацій з Україною як державою. Прикметно, що отримані результати також близькі до даних нашого дослідження: трьома найбільш популярними відповідями є «імміграція/сезонні працівники», «бідність/безробіття» та «війна/конфлікт з Росією». Режим доступу: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/What-is-Ukraine-s-perception-in-the-EU_eng_web-1.pdf

Рис. 1, УКРАЇНСЬКІ СТЕРЕОТИПИ ПРО ПОЛЯКІВ

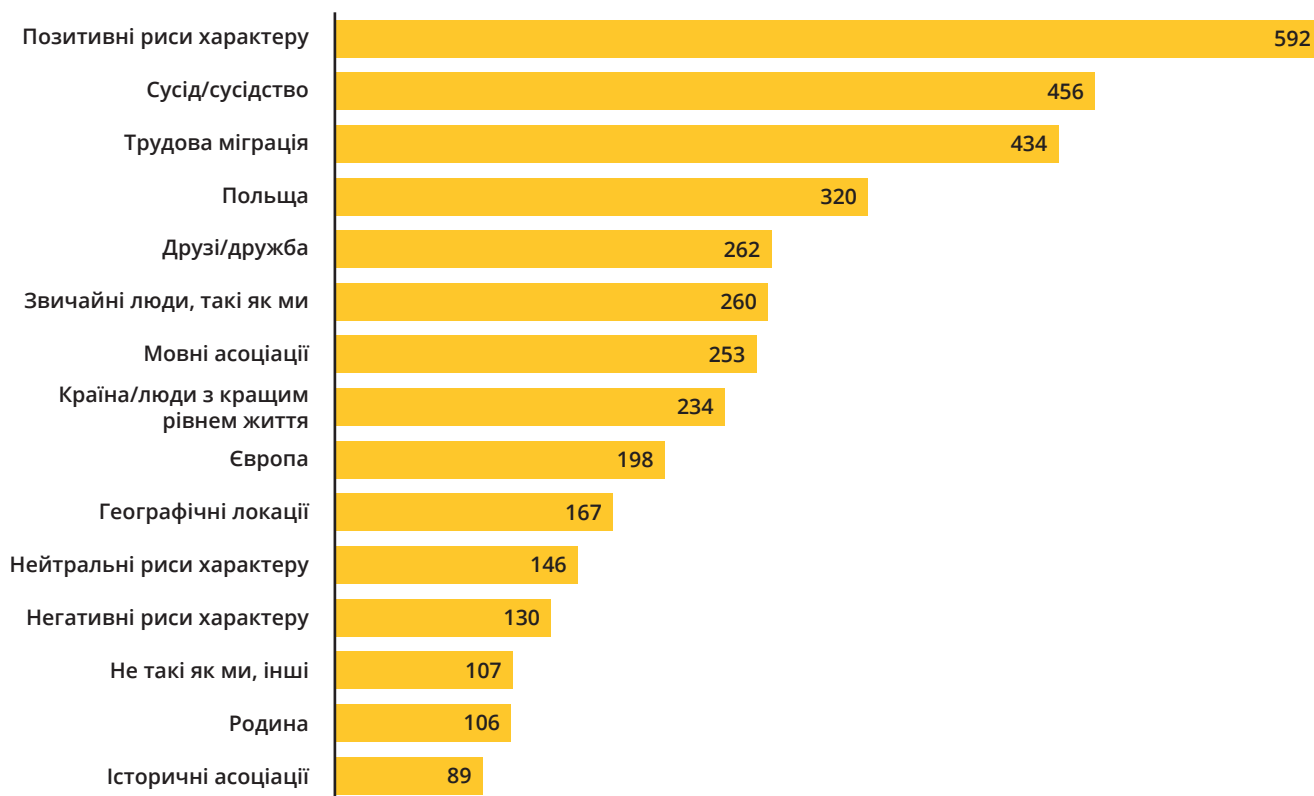
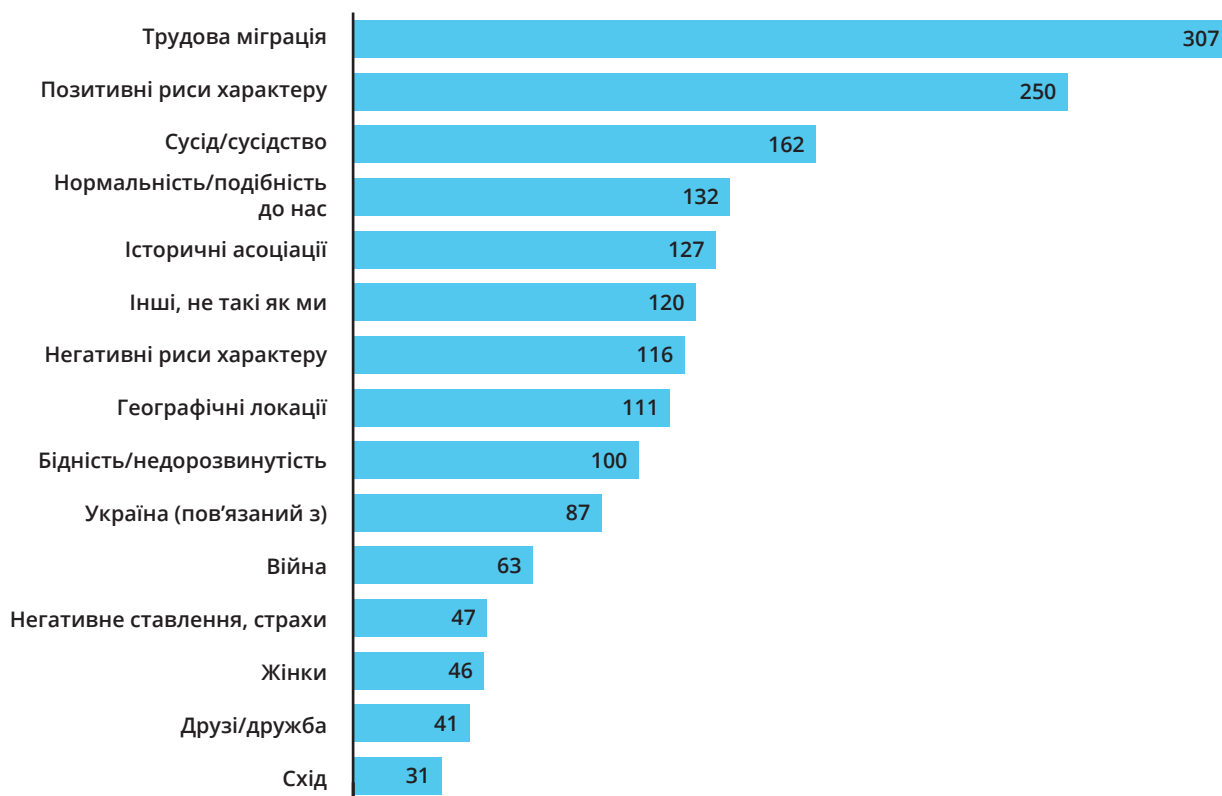

Рис. 2, ПОЛЬСЬКІ СТЕРЕОТИПИ ПРО УКРАЇНЦІВ

Джерело: Власні дані та аналіз.

Перш за все, опитування показало, що для українських респондентів **такі слова, як «Польща» та «поляки» тісно пов'язані з поняттям заробітчан, і з загальним уявленням про необхідність працювати за кордоном, щоб заробляти на життя.** Більш глибокий аналіз цих асоціацій свідчить, що українці ставляться до Польщі як до країни, що надає такі можливості, а поляки передусім розглядаються як роботодавці.

Серед польських респондентів асоціації зі словом «українець» ще тісніше пов'язані з концепцією міграції та трудовими мігрантами, але у іншому аспекті: підкреслюється, що така міграція є тимчасовим явищем та пов'язана з економічними труднощами українців. У деяких випадках зазначалися асоціації з конкретними професіями, як то будівельник або прибиральниця. Це дозволяє припустити, що респонденти особисто перетиналися з українцями, які виконували такі роботи. Вони також можуть відображати ширший стереотипний образ українського мігранта як низькооплачуваного робітника або ж сприйняття України як бідної країни.

Крім того, на уявлення респондентів суттєво вплинули оцінки економічної ситуації та загальної якості життя у сусідній країні. Українці, як правило, схильні стереотипно уявляти поляків успішнішими, багатшими і вважати, що ті живуть у більш демократичній та процвітаючій країні, тоді як поляки частіше асоціювали українців з бідністю. Поляки також вказували на внутрішні труднощі України, хоча іноді робили це через призму співчуття: українець – це людина, змушена розлучитися з сім'єю, щоб заробити на життя, багато чим пожертвувати. На додаток до негативних оцінок української економіки, польська вибірка виявила порівняно сильні (не)безпекові асоціації з Україною, як-то «війна» та «біженці».

Серед українців позитивні оцінки поляків та їхніх рис характеру здебільшого переважали над негативними. Загалом, характеризуючи поляків, українці згадали понад 30 позитивних рис характеру. Найпоширеніші з них «добрі/хороші», «працьовиті» та «виховані». Негативні риси характеру згадувались рідше. Найбільш поширеною з таких ознак була «хитрі». До нейтральних стереотипів щодо поляків, які часто називали респонденти, належать «балакучі» та «традиціоналісти».

Серед поляків враження про притаманні українцям риси характеру більш рівномірно поділилися між позитивними та негативними. Позитивні риси включали такі, як «приємні, милі люди», «працьовиті люди», «добрі» та «гостинні». Серед негативних рис українців поляки вбачають зловживання алкоголем, відсутність культури та порядності. На відміну від українських респондентів, польські респонденти висловили конкретні стереотипні уявлення про українських жінок, що знов-таки може відображати асиметрію відносин. Поляки наводили українські жіночі імена, певні колоквіалізми, згадували про красу українських жінок чи навіть проституцію.

Тим не менше, значна частина респондентів в обох країнах опитування відмовилася вказати якісь конкретні асоціації, натомість обмежившись нейтральними визначеннями: «Поляк – це людина, яка живе в Польщі» або «Українець – це той, хто походить з України». Решта заявляли, що інша країна є «нормальною», «звичайною» або «такою, як наша». Ці відповіді можна трактувати по-різному.

Вони можуть означати, що респонденти хочуть ставитись до людей як до особистостей, а не як до «інших» чи носіїв стереотипних національних рис. Однак нейтральні або ухильні відповіді можуть також свідчити про недостатню обізнаність або незацікавленість. Дійсно, деякі респонденти визнали, що нічого не знають про сусідній народ та не цікавляться ним. Хоча обидва пояснення можливі, велика частка асоціацій, які підкреслюють схожість та близькість між двома народами («такі самі, як українці/поляки», «дуже близька культура»), дозволяє нам схилитися до більш оптимістичного тлумачення.

Прикметно, що хоча польські та українські респонденти переважно розглядали одні інших як «сусідів», українці частіше використовували термін «друзі» та «брати» для опису поляків. Іншим терміном, присутній в обох вибірках, який вказує на близькість, був «слов'янин». Родинні зв'язки між країнами також частіше згадувалися українцями, у яких, як зазначалося вище, більше членів родини, які живуть або працюють у Польщі, ніж навпаки, через асиметричну міграцію. Ці відповіді свідчать про те, що українці почуваються набагато ближчими до поляків, ніж поляки до українців.

Одним із вартих уваги результатів дослідження було те, що і поляки, і українці рідко асоціюють одні з одними якісь культурні явища. Порівняно мало українських респондентів вказали асоціації з відомими польськими митцями (Фридериком Шопеном, Генриком Сенкевичем), а також популярними витворами соціалістичного періоду (зокрема серіалом «Чотири танкісти і пес» і деякими мультфільмами) та сучасними авторами, як то письменник-фантаст Анджей Сапковський.

Інші пов'язували слово «Польща» з музикою, фільмами та літературою загалом. В той же час, польські респонденти практично не мали культурних асоціацій з Україною. Ніхто у польській вибірці не згадав жодного українського культурного діяча. Навіть у випадку єдиної згадки про Шевченка не є очевидним, мався на увазі поет Тарас Шевченко чи футболіст Андрій Шевченко. Ще один із респондент згадав Андрія Шевченка на ім'я та прізвище. Загалом у польській виборці респонденти навели менше 10 пов'язаних з культурою асоціацій, більшість із яких стосувалася фольклору.

Респонденти в обох країнах мали мовні асоціації. **Українці набагато частіше згадували деякі конкретні польські слова та фрази (зокрема й нецензурні), ніж навпаки.** Це вочевидь ще один наслідок асиметричної міграції, адже в польськомовне середовище занурено більше українців, ніж навпаки. Єдине слово, яке українці вживали для опису поляків і якому не було відповідника в польській вибірці, було слово «пан», котре може позначати або нейтральну форму звертання або для позначення вищого соціального статусу. Останнє є пережитком давнього стереотипу про поляків як гнобителів.

У деяких випадках поляки плутали українців з росіянами. Серед асоціацій з українцями фігурували «матрьошка», «пельмені», а також чотири згадки про Путіна та дві про Лукашенка. Деякі респонденти вказували прості російські фрази як три основні асоціації з українцями. «Росія», «російський» та зневажливий термін «русек» також присутні в польській вибірці. Є кілька потенційних пояснень таких відповідей.

По-перше, українські мігранти в Польщі складаються з людей з усієї України, у тому числі з її переважно російськомовних регіонів. По-друге, в межах Польщі рівень знань про країни та мови Східної

Європи є недостатнім. Польські респонденти, як правило, класифікували Україну як Європу, з одного боку, і як «Схід», з іншого, що свідчить про брак визначеності щодо місця України на політичній карті світу. Навпаки, коли українці в своїх асоціаціях з Польщею покладаються на політичну географію, вони незмінно позиціонують її як «Європу», «європейську» чи «ЄС».

І українці, і поляки використовували історичні стереотипи стосовно одне одного. Загалом, українські асоціації, як правило, були нейтральними та охоплювали більш тривалий проміжок часу за винятком поодиноких згадок про утиски чи підозрювання поляків у тому, що вони досі зазіхають на українські території. І навпаки, поляки в основному наводили негативні історичні асоціації, пов'язані з досвідом Другої світової війни. Українців пов'язували з такими поняттями, як «бандерівець» («Бандера»), УПА, бандити та масове насильство.

Що стосується географічних асоціацій, то українці найчастіше називали польську столицю Варшаву. Водночас для польських респондентів найпоширенішою асоціацією з Україною є місто Львів, з яким багато поляків досі відчувають глибокі історичні та культурні зв'язки.

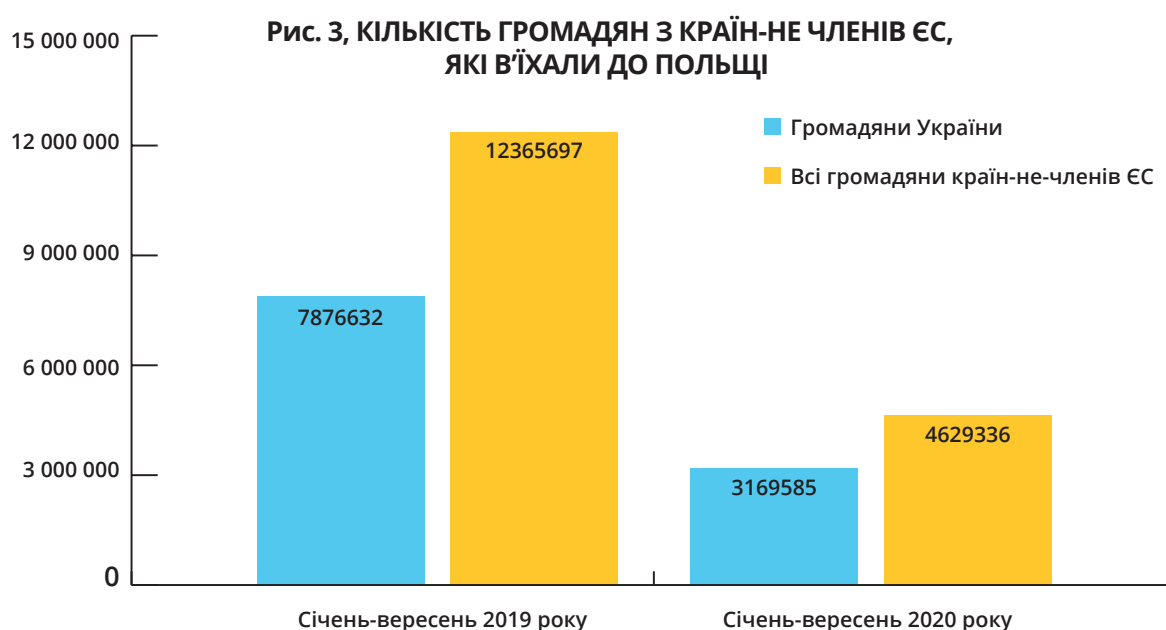
Підсумовуючи, варто зазначити, що в обох країнах значна частина респондентів не висловила жодних негативних стереотипів, а багато з них вказали на схожість та близькість між націями. Історична пам'ять та щоденний досвід спілкування з трудовими мігрантами виявилися двома найважливішими джерелами негативних стереотипів щодо українців серед поляків. Однак явна меншість польських респондентів заявила, що в Польщі занадто багато українців або що українці позбавляють поляків роботи, що дозволяє припустити, що польське суспільство певною мірою прийняло українську міграцію до Польщі.

Високий відсоток українських респондентів, які не висловили негативних особистих стереотипів щодо поляків та висловлювали почуття близькості до них, це те, на чому можна будувати майбутню співпрацю. Більш симетричні контакти між поляками та українцями з різних верств суспільства можуть потенційно зменшити негативні стереотипи в майбутньому, тоді як приділення більшої уваги культурній дипломатії та обміну туристами може сприяти збільшенню обізнаності та зацікавленості сусідами.

3.2 Вкорінена асиметрія щоденних контактів

Хоча безпосередні контакти між поляками та українцями відбуваються в обох країнах, значно більше українців їде до Польщі, ніж поляків до України. **Близько 40 % українських респондентів відвідували Польщу, тоді як лише 25 % опитаних поляків були в Україні.** Також контакти між поляками й українцями значно інтенсифікувалися останніми роками. Опитування, проведене Варшавським інститутом суспільних відносин (ISP) в 2010 році, показало, що лише 10 % українців відвідували Польщу.

Враховуючи описані у вступі до цього звіту міграційні тенденції, можна обґрунтовано очікувати, що кількість контактів між поляками та українцями буде й надалі зростати, незважаючи на ускладнений перетин кордону, спричинений пандемією COVID-19. За даними польської прикордонної служби, з січня до вересня 2020 року до Польщі в'їхало на 60 % менше українців, ніж протягом такого ж періоду в 2019 році. Однак українці залишаються найбільшою спільнотою громадян з країн, що не є членами ЄС, котрі приїжджають до Польщі. Їхня частка в цій групі навіть зросла в 2020 році, незважаючи на пандемію. У 2019 році українці становили 64 % усіх громадян з країн, які не є членами ЄС, що в'їхали до Польщі, при цьому їхня частка збільшилася до 68 % у 2020 р. (Рис. 3).

Джерело: Польська прикордонна служба.

Більше половини учасників нашого опитування, що проводилося у грудні 2020 року, виявили бажання відвідати сусідню країну (59 % українців та 56 % поляків). Лише 25 % українців та 17 % поляків не виявили такого бажання. Отже, можна стверджувати, що контакти між поляками й українцями і надалі зміцнюватимуться у постпандемічному майбутньому. Отримані дані свідчать про те, що збільшуватиметься і загальна кількість, і частота відвідувань. Уже зараз **кількість респондентів, які відвідували сусідню країну багато разів, перевищує кількість тих, хто був там лише один раз.**

Хоча загальні тенденції вказують на збільшення контактів, між польською та українською вибірками існують відмінності та дисбаланси. Як уже зазначалося, українці частіше їздять до Польщі, ніж поляки до України. Серед українців, які відвідували Польщу, понад дві третини (69 %) були там не раз, а 20 % бували в Польщі більше 10 разів, що свідчить про те, що вони мають більш сталі стосунки з цією країною чи її народом. Серед польських респондентів, які були в Україні, більше половини (51 %) відвідували її не раз, майже третина (29 %) відвідували її два-три рази, а 11 % відвідували її чотири-п'ять разів. Лише 6 % тих, хто відвідував Україну, робили це більше 10 разів.

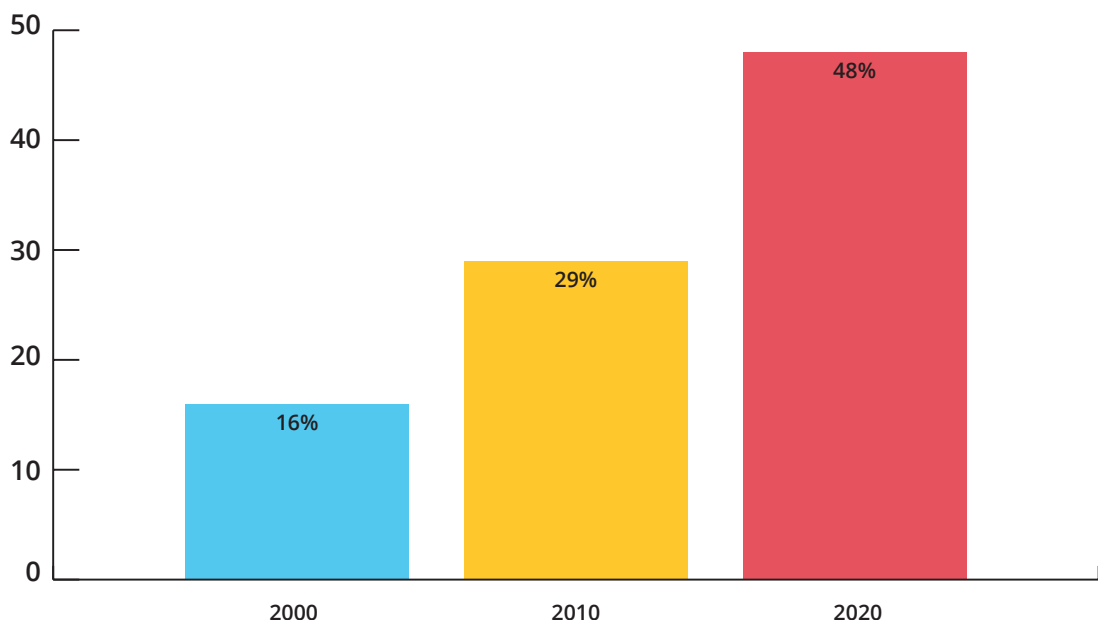
Українці з західних областей відвідують Польщу в більшій кількості та частіше, зокрема третина респондентів із західних регіонів зазначила, що була в Польщі понад шість разів. Цей дисбаланс між західними та східними регіонами України можна пояснити низкою факторів. Західна Україна та Польща географічно ближчі, західним українцям дозволено в'їжджати до Польщі без віз з моменту укладення Угоди про малий прикордонний рух у 2008 році, а також Західну Україну та Польщу поєднують історичні зв'язки. Сучасна Західна Україна колись була частиною польської держави, спочатку в складі Речі Посполитої, а згодом Другої Польської Республіки.

Хоча менший обсяг польської вибірки не дозволяє провести регіонально диференційований кількісний аналіз відвідувань України, наявні дані показали, що жителі Підкарпатського воєводства, яке межує з Україною, їздять до України частіше. Як і у випадку Західної України, це ймовірно можна пояснити географічною близькістю та економічними факторами (наприклад, транскордонною торгівлею та закупами).

Згідно з нашими даними, відрізняється і кількість поляків та українців, які відвідують іншу країну, і загалом причини їхніх візитів. Велика частка респондентів з обох країн – 79 % поляків та 48 % українців – вказали туризм як головну мету транскордонних візитів. Стільки ж українських респондентів (48 %) заявили, що їдуть до Польщі на роботу, тоді як 22 % відвідували сусідню державу, щоб побачитися з родиною чи друзями. Швидше за все, вони навідують своїх українських родичів, які працюють або навчаються у Польщі.

Що стосується візитів заради працевлаштування, то наше опитування, проведене у грудні 2020 року, виявило їхнє значне збільшення їхньої частки порівняно з попередніми десятиліттями. У 2010 році менше однієї третини (29 %) українців, які відвідували Польщу, робили це з робочою метою, а в 2000 році цей показник становив лише 16 %. Як зазначалося раніше, таке збільшення кількості пов'язаних з роботою подорожей з України до Польщі є наслідком економічної ситуації в Україні, запровадженням у 2017 році безвізовим режимом та спрощенням польського законодавства про працевлаштування іноземців, завдяки чому українцям легше отримати дозвіл на роботу в Польщі, ніж де-інде.

Рис. 4, ПОДОРОЖІ ДО ПОЛЬЩІ З МЕТОЮ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

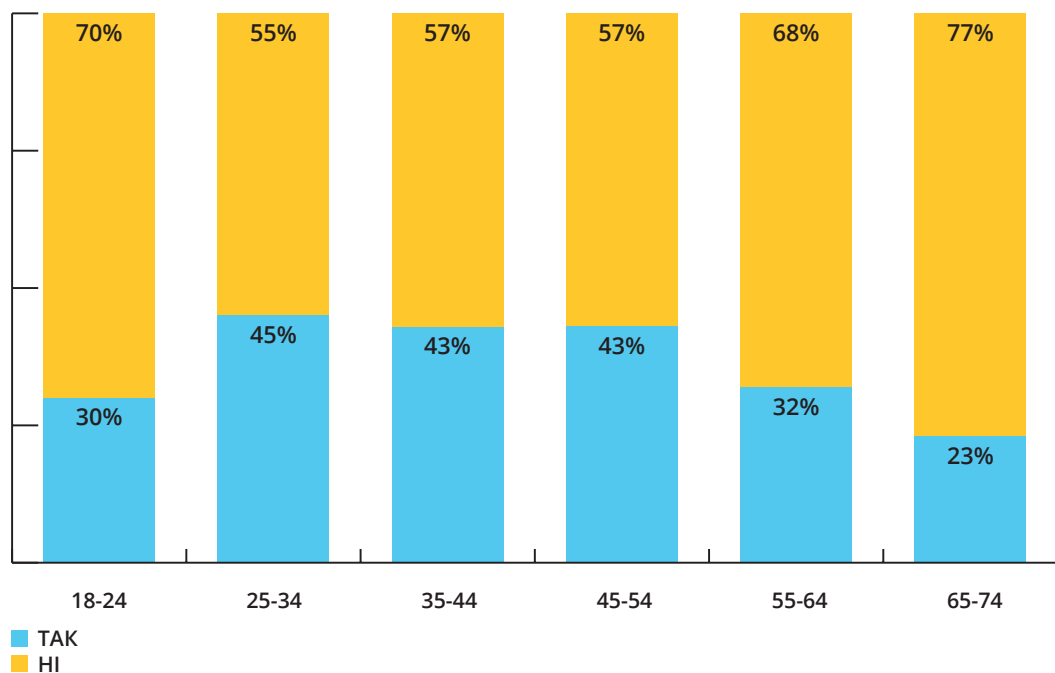

Джерело: Joanna Konieczna-Sałamatin, Coraz dalsi sąsiedzi? Wizerunek Polski i Polaków w Ukrainie, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2011, а також власні дані та аналіз.

Зі зростанням кількості українців, які відвідують Польщу, зменшився їхній середній вік. До Польщі їдуть переважно люди молодого та середнього віку, це стосується й тих, хто їде до Польщі працювати. 45 % тих, хто відвідували Польщу, та 56 % тих, хто поїхали до Польщі на роботу, знаходяться у віковому діапазоні 25–34 роки.

Для порівняння, опитування, проведене Йоанною Конечною-Саламатін, показало, що на початку 2000-х років з України до Польщі переважно подорожували тридцятирічні, тоді як у 2010 році це були сорокарічні люди.¹² Українці, які відвідували Польщу впродовж десятиліття, мали тісні особисті зв'язки з цією країною, часто ще з 1990-х років. Нинішній віковий склад українців, які відвідують Польщу, свідчить про те, що до цієї групи входять не лише ті, хто робив це на початку 2000-х або 2010-х років. Це може також пояснити, чому загалом до Польщі почало приїжджати більше українців.

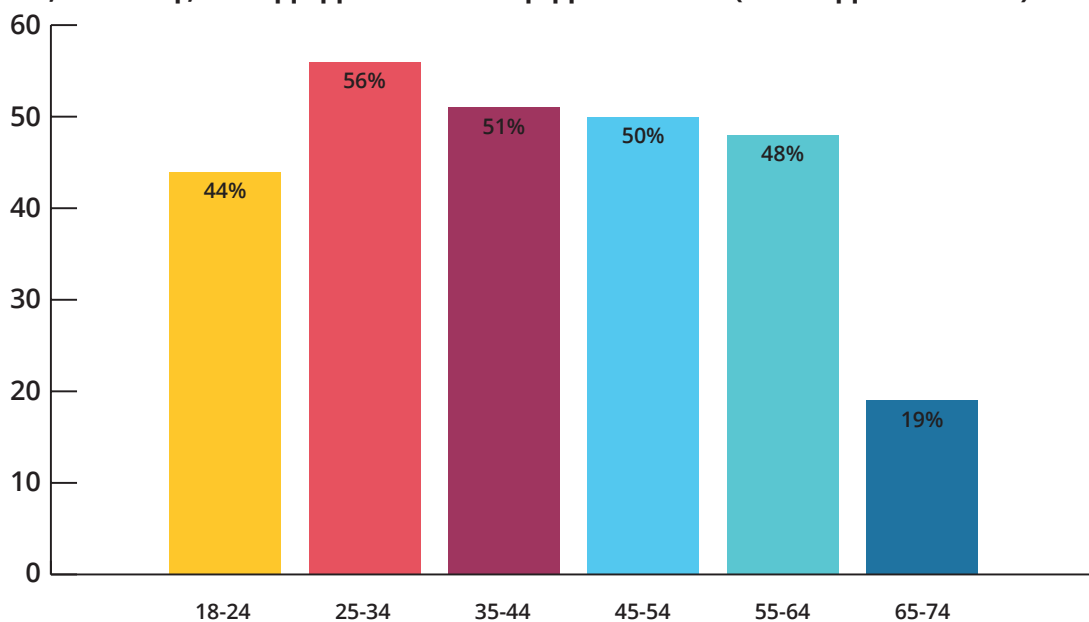
Рис. 5. ВИ БУВАЛИ У ПОЛЬЩІ? (РОЗПОДІЛ ЗА ВІКОМ)

Джерело: власні дані та аналіз.

12 Joanna Konieczna-Sałamatin, *Coraz dalsi sąsiedzi? Wizerunek Polski i Polaków w Ukrainie*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2011, p. 4.

Рис. 6. УКРАЇНЦІ, ЯКІ ВІДВІДУЮТЬ ПОЛЬЩУ ДЛЯ РОБОТИ (РОЗПОДІЛ ЗА ВІКОМ)

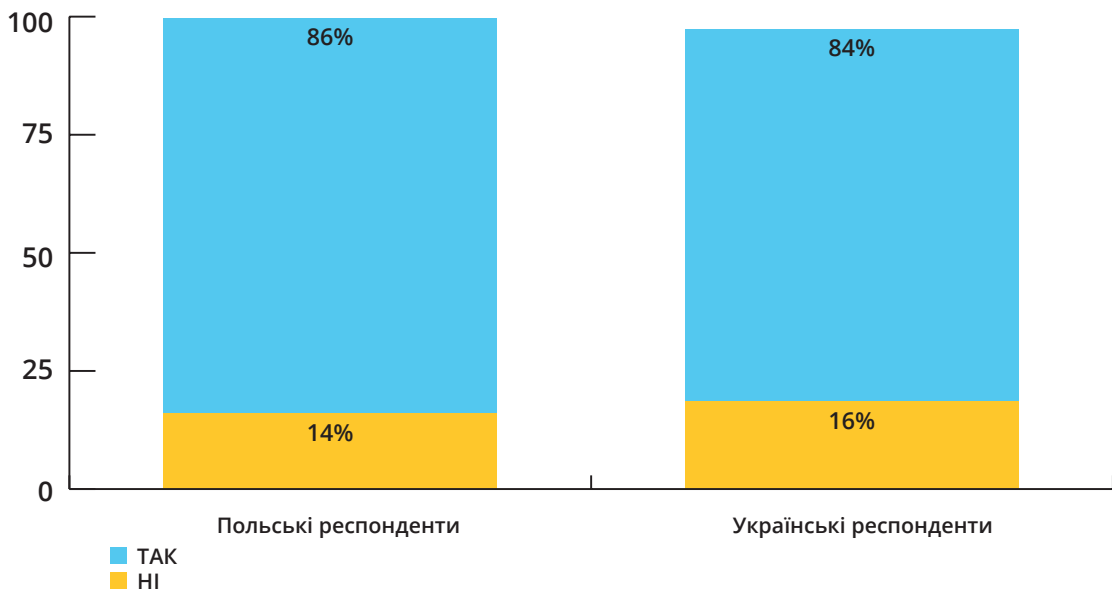

Джерело: власні дані та аналіз.

Враховуючи ці тенденції, не дивно, що найбільша кількість контактів між поляками та українцями відбувається на роботі, що засвідчують відповіді 82 % поляків та 61 % українців. Однак після врахування позиції респондента виникає чітка ієрархічна асиметрія. В той час як близько 40 % українських респондентів зазначили, що працювали на польського роботодавця, лише 2 % поляків заявили, що працювали на українського роботодавця. Також 9 % польських респондентів зазначили, що наймали українських робітників, тоді як українців, які заявили, що наймали польських робітників, виявилось 3 %.

Порівняно з високою часткою українців, які відвідують Польщу заради роботи, лише 5 % респондентів, які бували в Польщі, зазначили причиною свого візиту освіту. Серед цієї групи найбільша частка респондентів (12 %) знаходилась у віковому діапазоні 18-25 років. Водночас попри те, що кількість українців, які навчаються у Польщі, все ще може здаватися низькою, дані, зібрані Польським статистичним управлінням (GUS), виразно свідчать про її значне зростання за останні десять років. **Майже третина польських респондентів у віковій групі 18-34 роки зазначили, що мають досвід навчання разом із українцями.**

Рис. 7, У ВАС Є РОДИЧІ ПОЛЯКИ/УКРАЇНЦІ?

Джерело: власні дані та аналіз.

Для поляків Україна не є популярним місцем роботи чи навчання. Лише 13 % польських респондентів, які бували в Україні, подорожували з робочою метою, ще менше поляків (3 %) приїжджали з причин, пов'язаних із навчанням. Відвідування сім'ї в Україні також є менш поширеним (16 %) і частіше вказується молодими людьми (18–34), ніж представниками старших вікових груп.

Змішані польсько-українські сім'ї залишаються рідкістю, тобто мало хто з поляків чи українців має членів родини в сусідній країні. **Лише 16 % українців зазначили, що мають родича поляка, тоді як 14 % поляків відповіли, що мають родичів з України.** Серед тих, хто має родичів за кордоном, більшість не є найближчими родичами (кузени, дядьки, тітки). Шлюби досі трапляються дуже рідко: лише у 4 % українських та 1 % польських респондентів з тих, що мають родичів із сусідньої держави.

Дані опитування вказують на загалом позитивні взаємні контакти між поляками та українцями. 45 % українських та польських жінок, 45 % українських чоловіків та 51 % польських чоловіків вважають такі контакти досить позитивними. Більше третини респондентів з обох країн зазначили, що мають друзів із сусідньої країни. Однак ми також помітили деякі відмінності залежно від вікової

групи, особливо серед українських респондентів. Тоді як у наймолодшій віковій групі (18–34 роки) 48 % респондентів заявили, що мають польського друга, показники для українців середнього та найстаршого віку становили 40 % і 17 % відповідно.

Ці відмінності між віковими групами вказують на зміну поколінь в українсько-польських міжособистісних відносинах. Подібна тенденція спостерігалася серед польських респондентів, хоча різниця між наймолодшою та найстаршою групами була меншою (10 відсоткових пунктів проти 30 відсоткових пунктів в українській вибірці).

Хоча дані свідчать загалом про збільшення польсько-українських контактів, **польські респонденти продемонстрували обмежене володіння українською мовою.** Лише 12 % заявили, що знають українську мову хоча б на базовому рівні. З тих, хто володіє українською мовою, 14 % заявили про середній або високий рівень володіння, а решта (86 %) мають базові знання. Не дивно, що польські респонденти набагато частіше вказували, що володіють російською мовою: 59 % усіх респондентів та 86 % старших респондентів (55–74) заявили, що так чи інакше знають російську.

Ці вищі показники є наслідком обов'язкового викладання російської в школах за часів Польської Народної Республіки. Російську досі викладають в польських школах, а також в університетах, хоча кількість доступних класів зменшується. Серед поляків, які володіють російською, 36 % мають базовий рівень і 39 % – середній. Лише 2 % стверджують, що добре знають російську.

З іншого боку, більше українців розмовляє польською, ніж поляків українською. **Майже третина (28 %) українських респондентів зазначили, що володіють польською мовою, особливо це стосується представників молодших та середніх вікових груп.** Близько третини респондентів, незалежно від вікової групи та статі, говорять польською мовою на середньому рівні. 10 % знають мову добре, 30 % – погано, а 27 % – дуже погано. В регіональному плані знання польської є найбільш поширеним (44 %) в західній Україні завдяки її географічній близькості до Польщі й історичним та економічним зв'язкам.

Подібні тренди спостерігаються і у пов'язаних з економікою тенденціях щодо обізнаності чи придбання продукції, виробленої

у сусідній країні. У 2014 році Україна та ЄС підписали Угоду про повну та всеохопну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка набрала чинність у 2017 році. ПВЗВТ передбачала взаємний доступ до ринків на основі передбачуваних та обов'язкових до виконання торгових правил. Оскільки Польща є членом ЄС, ця угода також вплинула на економічні зв'язки між двома країнами.

Хоча українські товари зараз є більш доступними на польському ринку, як в інтернеті, так і в польських магазинах, вони, як видається, мають обмежену популярність серед польських споживачів. Лише 17 % польських респондентів відповіли, що купують українські товари, тоді як 83 % не мають такого досвіду. Серед товарів, які купують поляки, називалися українські солодощі (переважно Roshen), халва, мед, алкоголь (горілка, вино та пиво), квас, сигарети, косметика, одяг та продуктові товари.

На відміну від відносно малої кількості поляків, які купують українську продукцію, майже 40 % українських респондентів зазначили, що купують польські товари, особливо жінки (44 %) та особи у віці 35–44 роки (53 %). Польські товари виявилися більш популярними серед респондентів у західному регіоні (46 %) та у Києві (50 %) і менш популярними в північному (29 %), центральному (36 %) та південному (35 %) регіонах. Українські респонденти заявили, що купують польські засоби для прибирання, їжу, одяг, взуття, солодощі, напої (чай та кава), молочні продукти, м'ясо, косметику, засоби особистої гігієни та електроніку.

На початку 2020 року, коли почалася пандемія COVID-19, транскордонна торгівля між Польщею та Україною процвітала. У 2019 році Польське центральне статистичне управління (GUS) повідомило, що серед усіх сусідів Польщі українці витрачали найбільше за одну поїздку до Польщі, поступаючись лише німцям за загальною вартістю покупок.¹³ Пандемія сповільнила, але не зупинила цю тенденцію.

13 Anna Gorczyca, *Українці przebili Niemców – na jedne zakupy w Polsce wydają więcej. Co i gdzie kupują u nas cudzoziemcy? Co jest tańsze?*, Gazeta Wyborcza, 24 grudnia 2019, Режим доступу: <https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,25541016,ukraincy-przebili-niemcow-na-jedne-zakupy-w-polsce-wydaja.html?disableRedirects=true>

3.3 Культура та колективна пам'ять

В інтерв'ю журналу *Nowa Europa Wschodnia*, опублікованому в першому номері за 2020 рік, польсько-українська історикиня Олександра Гнатюк заявила про кінець золотого віку в польсько-українських відносинах.¹⁴ Однак результати нашого опитування пропонують інше тлумачення. Справді, інтелектуальні та політичні контакти зменшились через політичну напруженість, але на перший план в польсько-українських відносинах вийшла популярна культура та особливо повсякденний досвід.

Загалом історично українці завжди були сприйнятливими до польської культури. За часів комунізму багато людей в Радянському Союзі вбачали в Польщі вікно до західного світу. Книжки, журнали та кіно польською мовою сформували покоління українців, пропонуючи теми та наративи, які були менш доступними в репресивній радянській державі. Польський режисер Єжи Гофман створював знімав історичні та романтичні історії, дія яких відбувалася в Україні. Польська актриса Барбара Брильська забезпечила собі місце в радянському «залі слави» завдяки пам'ятній ролі в класичному фільмі Ельдара Рязанова «Іронія долі». Анна Герман, що народилася в СРСР, пережила бурхливу сімейну історію та стала успішною польськомовною співачкою.

У нашому опитуванні респондентів попросили назвати трьох відомих поляків/українців. Попри те, що вони могли надати максимум три варіанти, дві третини як польських, так і українських респондентів вирішили не відповідати. Серед тих, хто дав відповідь, більше третини поляків та майже половина українців назвали хоча б одне ім'я. Політики були найбільш поширеною категорією. **Українські респонденти найчастіше називали теперішнього президента Польщі Анджея Дуду (13 %), наступними йшли колишні президенти Лех Валенса (10 %) та Лех Качинський (8,5 %).**

У Польщі також часто називали українських політиків. Найчастіше згадували Юлію Тимошенко (понад 10 %), колишнього

14 Rozmowa z Olą Hnatiuk, W poszukiwaniu złotego wieku, *Nowa Europa Wschodnia*, 1-2/2020, p. 7.

професійного боксера й нинішнього мера Києва Віталія Кличка (10,5%), за якими йшов нинішній президент Володимир Зеленський (6,5%). Від 3,5 до 4,5% респондентів згадали колишніх президентів Петра Порошенка, Віктора Ющенка та Віктора Януковича. Складається враження, що дві країни в очах громадськості представляють президенти, це підтверджується й попередніми подібними опитуваннями.¹⁵ Водночас варто зазначити, що 50% респондентів в обох країнах назвали політичні відносини найгіршою частиною польсько-українських взаємин – тож президенти несуть значну відповідальність за їхнє майбутнє.

Що стосується часто згадуваних культурних діячів та артистів, близько 7,5% респондентів-українців назвали поета Адама Міцкевича і близько 9% поляків – поета Тараса Шевченка. Також українці згадали актрису Барбару Брильську (5%) та співачку Анну Герман (4,5%). **Вікова демографія цих респондентів вказує на тривале значення радянської культурної спадщини для старших українців, як уже зазначалося вище.**

Згадані особистості в значній мірі невідомі для поколінь, народжених після 1991 року. Для молодших українців польську культуру представляли дві досить несхожі постаті – композитор ХІХ століття Фридерик Шопен та сучасний письменник-фантаст Анджей Сапковський. Серед старших поляків (у віці 55–74 років) футболіст Валерій Лобановський і стрибун з жердиною Сергій Бубка символізували українську спортивну славу. Українські респонденти з чільних польських спортсменів назвали футболіста Роберта Левандовського (3%), якого особливо часто згадували респонденти віком 25–34 роки (7%).

Націоналістичний бойовник ХХ століття Степан Бандера стоїть у цьому переліку особистостей окремо і заслуговує на окремий розгляд через роль, яку він відіграє в польському публічному дискурсі.

У нашому опитуванні він був згаданий 7,5% польських респондентів, що робить його четвертим найбільш упізнаваним українцем. Його високий рейтинг може бути свідченням глибоких розходжень у поглядах в історичному діалозі, про які згадувалося раніше. Водночас той факт, що він посів четверте місце в загальних

результатах, може свідчити радше про зменшення важливості пам'яті про Другу світову війну в польсько-українських відносинах.

Барбара Брильська та режисер Єжи Гофман підвели до наступного запитання в опитуванні щодо кіно- і телепостановок, побачених за останні три роки. В обох країнах кількість респондентів, які бачили телевізійні програми, які вони вважали польськими чи українськими, була досить низькою. **Тільки 17 % польських респондентів бачили програми українського виробництва, а 20 % українців – польські.**

У Польщі телебачення продовжує відігравати важливу роль у житті людей, особливо серед старших вікових груп. Трьома найпопулярнішими видами згадуваних постановок є телевізійні серіали чи програми. Український історичний серіал «Кріпосна» згадали 3 % усіх польських респондентів. За ним йде серіал «Дами та селяни» польського виробництва з українськими акторами. Третю позицію займає російський історичний серіал, дія якого відбувається в козацькій станиці; він транслювався в Польщі під назвою «Козацька любов».

А в українців Польща досі асоціюється з класичними творами ХХ століття. Епічна драма «Вогнем і мечем» за мотивами роману Генрика Сенкевича, дія якої здебільшого відбувається в Україні, зайняла перше місце з 3,5 %. Друге місце посів фільм Єжи Гофмана «Знахар» (2,2 %), а третє – класичний серіал «Чотири танкісти і пес» (1,5 %). Лише 2 % українських респондентів заявили, що колись дивилися польський історичний документальний фільм, тоді як майже 9 % були впевнені, що бачили польську постановку, але не могли згадати її назву. Дві сучасні постановки, які неодноразово згадувалися в українському опитуванні, – «Відьмак» (22 %) та «365 днів» (15 %). Під час опитування ми також поцікавилися, наскільки респонденти знайомі з літературою сусідів. **Хоча 22 % польських респондентів вказали книги серед джерел знань про Україну, лише 2 % з них читали українську книгу за останні три роки.** Єдиними двома авторами, яких згадували не раз, були Микола Гоголь та Оксана Забужко. На відміну від цього, небагато українських респондентів (3 %) стверджують, що дізнавалися інформацію про Польщу з книг.

Вже згаданий письменник-фантаст Анджей Сапковський («Відьмак») став головним вибором невеликої групи українських читачів поряд із Генриком Сенкевичем (1846–1916) та його історичними

епосами, дія яких відбувається в Україні XVII століття. Також до списку потрапив сучасний автор Януш Вишневський та його психологічний роман «*Самотність у мережі*», який також був популярний у Росії. Порівнявши цей вибір із книгами, які отримали підтримку з боку держави, складається враження, що популярна польська література сама собі знаходить шлях до українських читачів.

Пам'ять про трагічні масові вбивства на Волині затьмарила польсько-українські відносини на початку 2000-х. Ми очікували, що історична пам'ять буде відображена у відповідях на наше опитування, особливо з польської сторони. І справді, **дві третини польських респондентів назвали трактування історії найслабшою сферою польсько-українських відносин, а для 83 % з них відвідування України лише погіршило ситуацію.** Лише 10 % респондентів вважають, що історія – це те, що може виправити польсько-українські відносини, і лише небагато хто вважає, що це має бути пріоритетом у майбутньому.

Це, мабуть, пояснюється хорошими повсякденними контактами між поляками та українцями, а також тим фактом, що багато хто дійшов думки, що питання історичної пам'яті не можуть бути вирішені. В українській вибірці на ці питання відповіли лише 87 осіб. З точки зору польських респондентів, культура загалом не розглядалася як пріоритетна сфера взаємної співпраці (8 %) на відміну від питань безпеки, інтеграції, міграції та енергетики.

3.4 Структурна асиметрія у взаємному сприйнятті держав

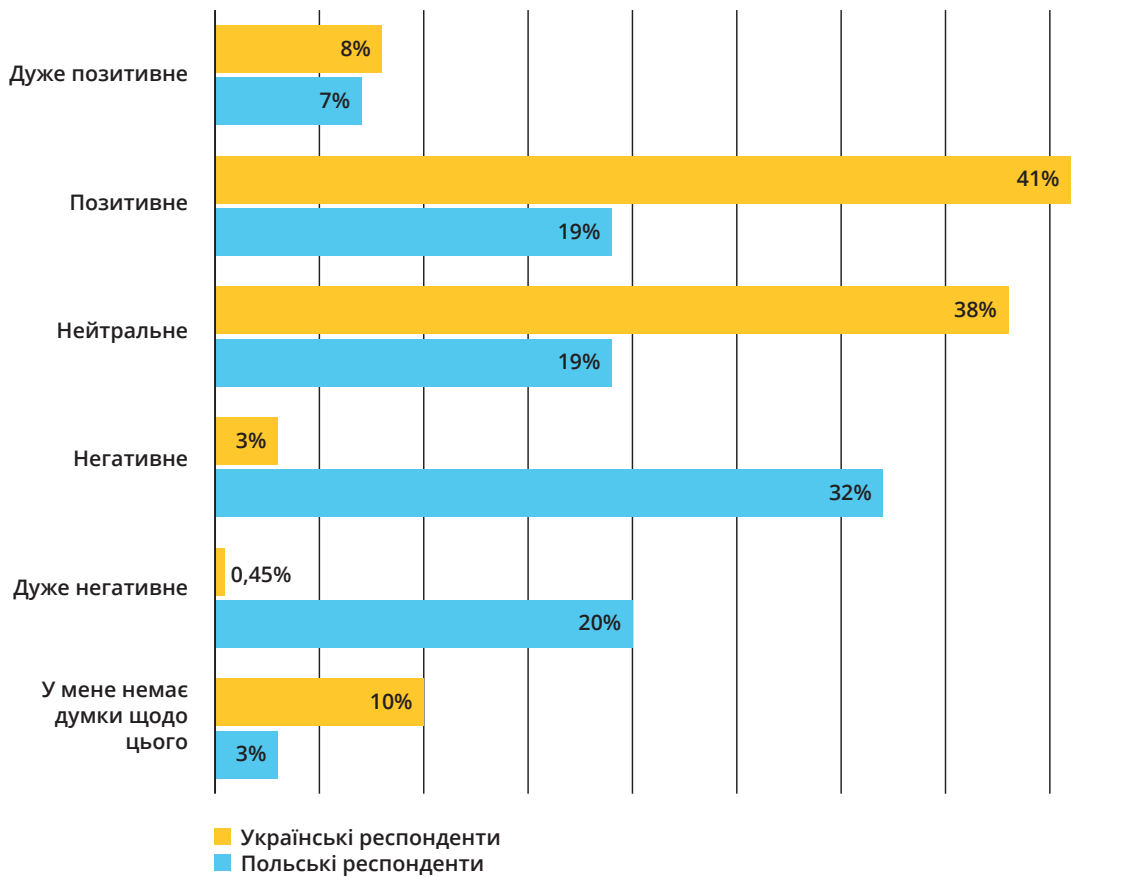
Для двосторонніх політичних відносин між Польщею та Україною характерна структурна асиметрія, яка визначає та обмежує уявлення людей про сусідню країну. Кордон Польщі з Україною є також зовнішнім кордоном ЄС, що позначає поділ між країною-членом ЄС та країною, яка пройшла довгий шлях наближення до ЄС (часто користуючись підтримкою з боку Польщі), але їй ще дуже далеко до кінцевої мети.

З ухваленням Угоди про асоціацію, ПВЗВТ та лібералізацією візового режиму порядок денний подальшої європейської інтеграції

України загальмував. Польсько-українським відносинам гостро необхідна стратегічна мета майбутньої співпраці. Враховуючи нинішній брак спрямування для подальших двосторонніх відносин, ми опитали респондентів про їхнє загальне сприйняття сусідньої країни та стану двосторонніх відносин між Польщею та Україною.

Результати нашого опитування показують, що **(гео)політична асиметрія між двома країнами відображається в асиметріях взаємного сприйняття**. Ставлення українців до Польщі та її уряду є загалом позитивним, при цьому респонденти обох країн ставляться до України критично. Ці висновки зроблені на основі результатів нашого дослідження, а також результатів подібного дослідження взаємного сприйняття 2013 року.¹⁶ Щоб оцінити сприйняття загалом, ми спитали українських та польських респондентів

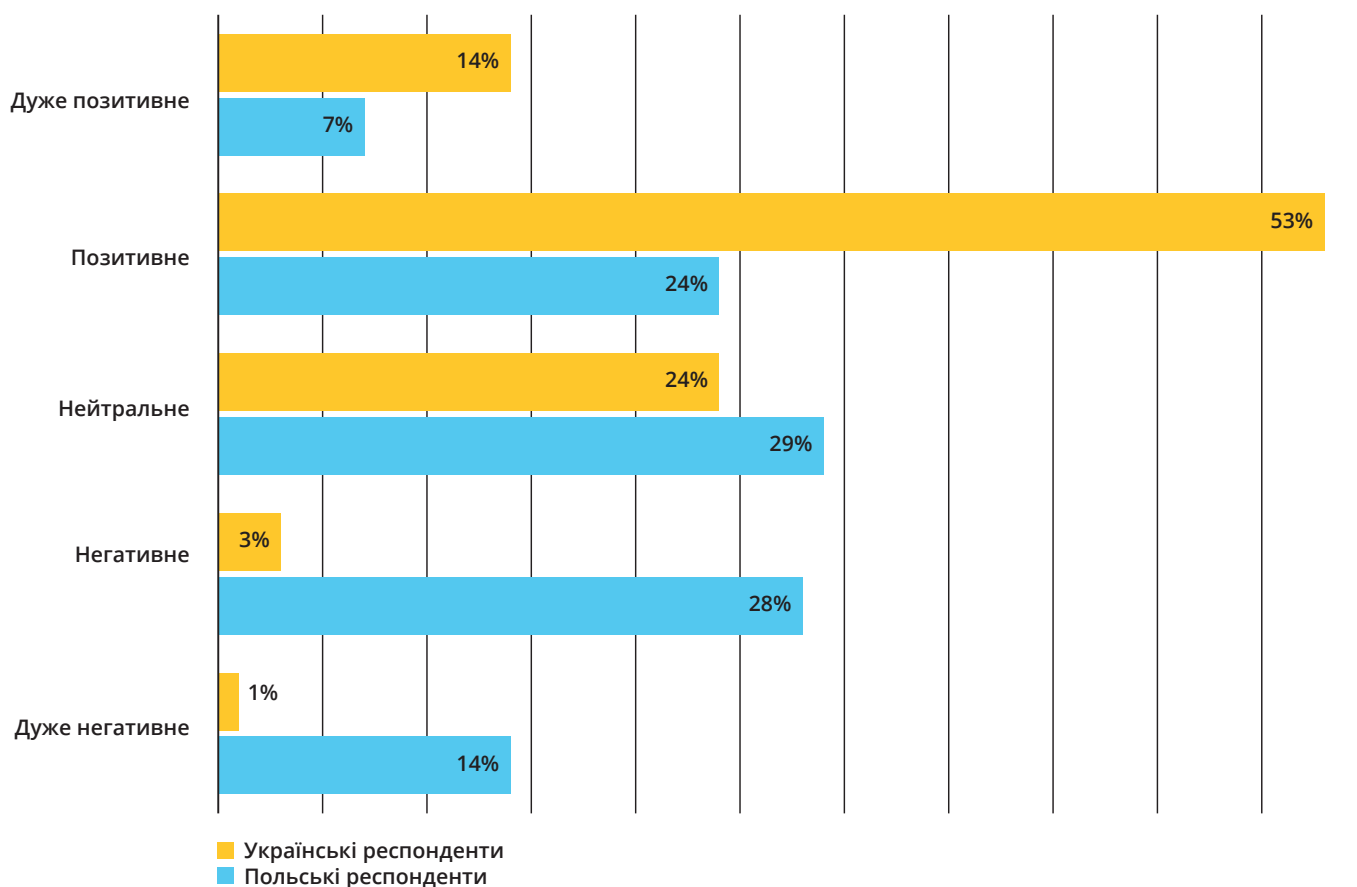
Рис. 8. ЯКЕ У ВАС ВРАЖЕННЯ ВІД ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ПОЛЬЩІ?

Джерело: власні дані та аналіз.

16 Joanna Fomina, Joanna Konieczna-Sałamatin, Jacek Kucharczyk, Łukasz Wenerski, Polska-Ukraina, Polacy-Ukraińcy. Spojrzenie przez granicę, Instytut Spraw Publicznych: Warszawa, 2013, pp. 53-56.

Рис. 9, ЯКЕ У ВАС ВРАЖЕННЯ ВІД ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ПОЛЬЩІ?

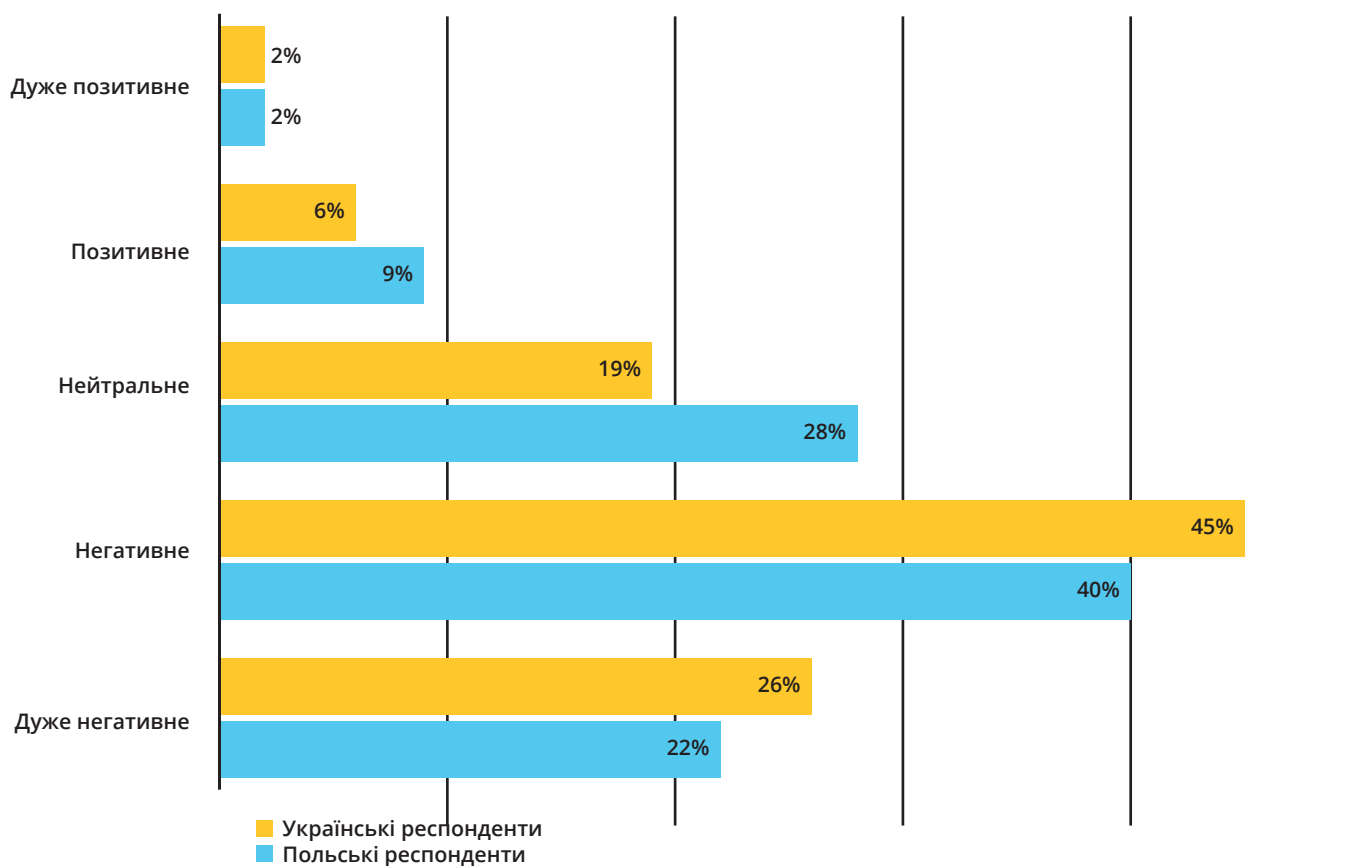
Джерело: власні дані та аналіз.

про їхні враження від економічної та політичної ситуації у своїй та сусідній державі. Дві третини українських респондентів повідомили про позитивні або дуже позитивні враження про економічну ситуацію в Польщі, і майже половина (49 %) мали подібні погляди на політичну ситуацію в цій країні.

Хоча майже чверть українських респондентів висловила нейтральні почуття щодо політичної ситуації в Польщі, що може сигналізувати про відсутність знань чи інтересу, показовим є те, що негативні оцінки є поодинокими. Польські оцінки своєї країни є різноманітнішими, що відображає вищий рівень знань та досвіду у польському суспільстві. Більше половини (52 %) респондентів у Польщі сприймають політичну ситуацію у своїй країні як негативну або дуже негативну.

Невідповідність між польськими та українськими уявленнями є логічною. Хоча багато українців відвідують Польщу, більшість дізнаються про Польщу з українських ЗМІ, які демонструють меншу

Рис. 10, ЯКЕ У ВАС ВРАЖЕННЯ ВІД ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ?

Джерело: власні дані та аналіз.

обізнаність щодо проблем та дискусій як усередині Польщі, так і між Польщею та державами/інституціями ЄС. Крім того, як згадувалося раніше, багато українців відвідують Польщу, тому що сприймають її через призму економічних можливостей і тому більше схильні позитивно оцінювати її інституції.

Серія опитувань громадської думки 2017 та 2018 років на замовлення Міжнародного республіканського інституту підтвердила, що Польща стабільно входить до числа країн, до яких українці відчувають найтепліші почуття.¹⁷

17 Див. наступні дослідження: Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні 21 квітня – 5 травня, 2017, Режим доступу: https://www.iri.org/sites/default/files/2017-may-survey-of-residents-of-ukraine_en.pdf, стор. 56; Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні 14 вересня – 10 жовтня 2017. Режим доступу: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/2017_11_Ukrainian%20Poll_UA.pdf, стор. 24–25; Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні 15-31 березня 2018. Режим доступу: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/2018_03%20National_UA%20OFFICIAL.PDF, стор.45–46; Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні 28 вересня – 14 жовтня 2018). Режим доступу: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/National%20Poll%20Public%20Release%20UA_3.12.18.pdf, стор. 91–93.

Незважаючи на те, що питання не було включене до опитувальника за 2019–2020 роки, результати показали зростання теплих почуттів до Польщі в 2014 році (57 % повідомили про такі почуття), ймовірно, через політичну солідарність у цьому бурхливому році, а в 2017 році відбулося їхнє незначне зменшення (50 %).¹⁸

Ще одне опитування, проведене в 2018 році американською корпорацією RAND, цікавилося у респондентів з країн Східного партнерства, безпекові та економічні практики яких з перелічених країн найкраще пасували б їхнім країнам (можливі відповіді – Польща, Білорусь, Фінляндія та Швейцарія). 28 % українських респондентів вказували Польщу частіше, ніж будь-яку іншу країну.¹⁹

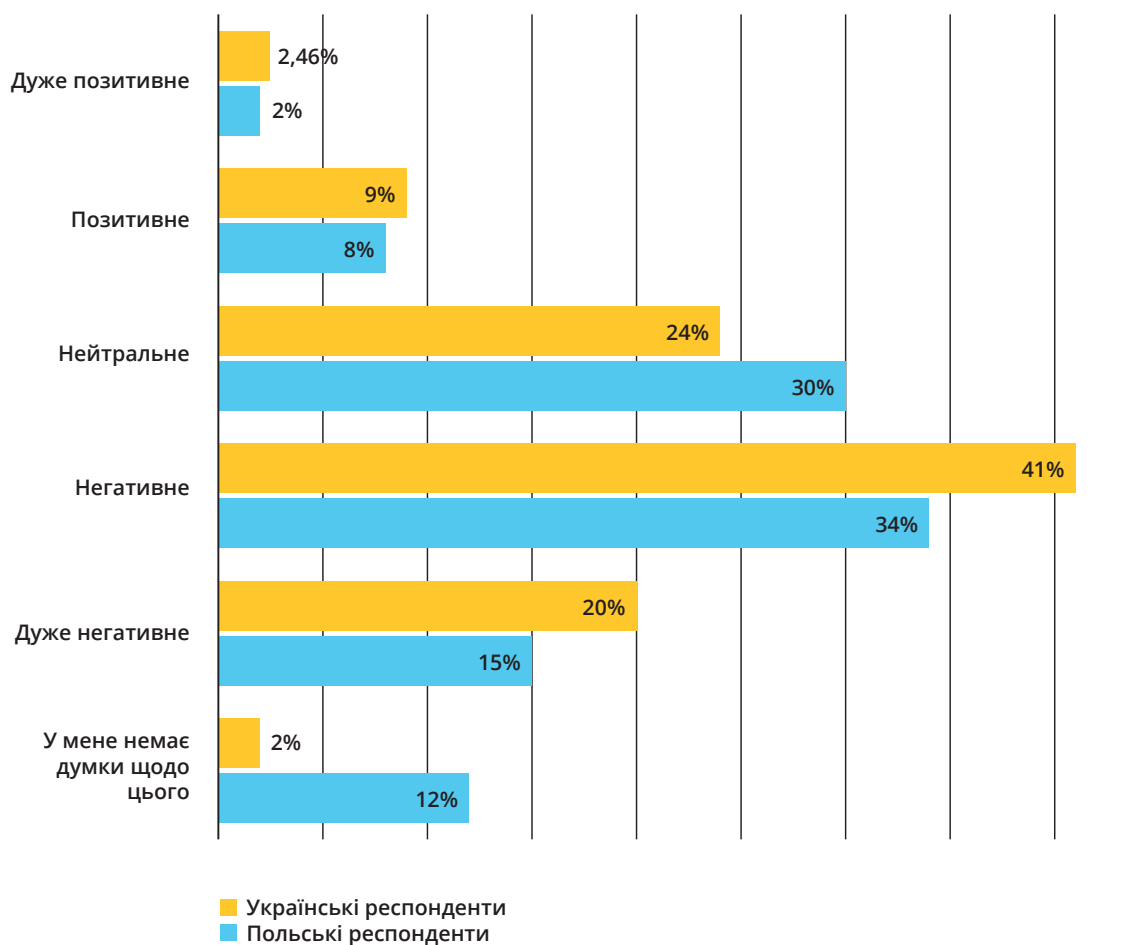
Разючим контрастом до позитивного сприйняття Польщі є **назагал негативне ставлення до внутрішньої ситуації в Україні, виявлене нашим дослідженням**. Єдина різниця полягає в тому, що серед польських респондентів більше людей нейтрально оцінюють економічну та політичну ситуацію в Україні (майже третина в обох випадках). Складно сказати, чи є ці нейтральні заяви ознакою незацікавленості чи свідченням сумнівів або потреби в додатковій інформації.

71 % українців та 68 % поляків сприймають українську економіку негативно або дуже негативно, тоді як 61 % українців та 49 % поляків дають негативну оцінку політичній ситуації. Погляди поляків на українську економіку можуть базуватися на їхніх знаннях про те, що багато українців приїжджають до Польщі на роботу. Високий відсоток поляків (42 %) з нейтральною думкою або відсутністю думки про політичну ситуацію в Україні може свідчити про брак зацікавленості та поінформованості щодо української політики.

18 Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні 28 вересня – 14 жовтня 2018. Режим доступу: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/National%20Poll%20Public%20Release%20UA_3.12.18.pdf, стор. 93.

19 Rethinking the Regional Order for Post-Soviet Europe and Eurasia. Rand Corporation, 2018, стор. 26–27.

Рис. 11, ЯКЕ У ВАС ВРАЖЕННЯ ВІД ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ?

Джерело: власні дані та аналіз.

На питання, чи добре в іншій країні влада добре справляється з своїми обов'язками, українці водночас дали категоричні (менш ніж 10 % обрало «ні те, ні те») та підкреслено позитивні відповіді стосовно Польщі (майже 82 % відповіли «безсумнівно так» і «скоріше так»). І навпаки, поляки виявилися менш впевненими (38 % респондентів обрало «ні те, ні те») і помірковано негативними в оцінці України, оскільки більше половини з них (53 %) вважають Україну «скоріше» або «безсумнівно» погано керованою державою.

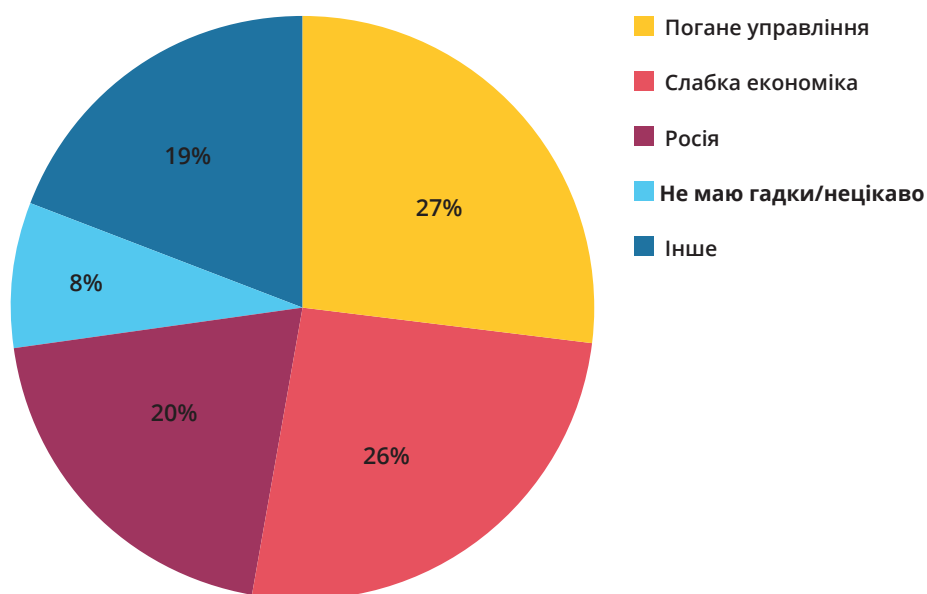
Респондентів, які негативно оцінили іншу країну, попросили зазначити, що вони вважають її найбільшими проблемами. Через непропорційний відсоток респондентів, які оцінили Україну негативно, ми не можемо зробити висновки з обох виборок. Польські респонденти перелічили 865 конкретних проблем, які вони бачать в Україні, при цьому українці навели лише 26 проблем, які вони бачать в Польщі.

Загалом, найбільші проблеми України, на думку польських респондентів, поділяються на три категорії. Перша категорія стосується проблем, пов'язаних з управлінням (230 згадувань, 27 % усіх відповідей). Ця категорія включає корупцію (найпоширеніша відповідь, 120 згадок), проблеми, пов'язані з поганим управлінням (65 згадок), проблеми демократії (27 згадок) та низьку якість нинішньої політичної еліти (18 згадок).

Друга категорія пов'язана з економічними проблемами (225 згадок, 26 % усіх відповідей). Бідність згадувалася 94 рази, неефективна економіка 75 разів, відсутність робочих місць 65 разів. Цей кластер наочно відображає вплив недавньої масової трудової міграції до Польщі: польські респонденти, схоже, впевнені, що бідність, відсутність робочих місць та низькі зарплати в Україні є основним фактором міграції її населення до Польщі.

Третя категорія стосується викликів, пов'язаних із російсько-українськими відносинами (173 згадки, 20 % усіх відповідей). 98 польських респондентів згадали війну з Росією/російську агресію, а 75 – інші проблеми, як-то надмірна залежність України від Росії. Це свідчить про глибоке розуміння поляками безпекових викликів для України, яке вирізняє Польщу порівняно з іншими країнами ЄС.

Рис. 12. НАЙБІЛЬШІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

Джерело: власні дані та аналіз.

Попри видиму асиметрію у сприйняттях поляків і українців, респонденти обох країн виказали більш позитивне ставлення одне до одного порівняно з росіянами, німцями та білорусами. По-перше, **ні українці, ні поляки не висловили значних негативних або дуже негативних почуттів одне до одного**. Водночас українці більш позитивно ставляться до поляків, при цьому 82 % респондентів стверджують, що вони ставляться до поляків або «позитивно», або «дуже позитивно», і лише 15 % мають нейтральні почуття. Поляки, навпаки, коливаються між назагал позитивним (48 % як «позитивних», так і «дуже позитивних» відповідей) та нейтральним ставленням (43 %).

Очікувано українці виявляють широкі спектр думок щодо Росії: більше третини респондентів (35 %) ставиться до росіян «нейтрально», майже третина (32 %) має «позитивні» та «дуже позитивні» почуття, а 31% «негативні» і «дуже негативні». Ставлення поляків до росіян менш визначене: майже половина респондентів (48 %) ставиться до них «нейтрально», третина (33 %) «позитивно» і «дуже позитивно» і менше третини (21 %) «негативно».

Хоча як Польща, так і Україна мають суперечливі відносини з Росією, сильніші почуття українців вочевидь виникають внаслідок їхнього поточного негативного досвіду стосунків з Росією, зокрема анексії Кримського півострова в 2014 році та триваючої війни на сході України. Що стосується Польщі, то багато спірних питань у стосунках з Росією стосуються періоду Другої світової війни, а останньою значущою для сприйняття подією стала авіакатастрофа під Смоленськом в 2010 році.

Ставлення до Німеччини у двох вибірках суттєво відрізняється. **Майже дві третини (61 %) українських респондентів відзначили позитивні або дуже позитивні почуття до Німеччини**, і лише 3 % говорили про негативні чи дуже негативні почуття. **Серед польських респондентів менше половини (41 %) мали позитивне чи дуже позитивне ставлення, а 16 % оцінили своє ставлення як негативне чи дуже негативне**. Ці результати можуть відображати антинімецьку риторику, популяризовану останніми роками правими організаціями, польськими ЗМІ та нинішнім польським урядом. Антинімецькі настрої в Польщі коріняться у часах Другої світової війни, коли німецька держава вчиняла масові злочини проти польського населення.

І Польща, і Україна мають спільний кордон з Білоруссю. Однак ставлення до білорусів у цих країнах різне. **Позаяк понад дві третини (69 %) українців сприймають білорусів позитивно чи дуже позитивно, і лише 1 % негативно ставиться до них, поляки в цілому (53 %) більш нейтральні.** Позитивні та дуже позитивні почуття до білорусів висловили менше половини (39 %) респондентів. Хоча різниця у ставленні до білорусів, яку висловлюють українці та поляки, потребує глибших якісних досліджень для належної оцінки, посилення міграції білорусів до Польщі може збільшити інтенсивність контактів і мати більший вплив на ставлення до них.

Якщо порівнювати дві вибірки, українські респонденти, як правило, були більш оптимістичними в своїх оцінках двосторонніх політичних відносин, майже три чверті (71 %) казали про дружні або дуже дружні стосунки. Польські респонденти були більш стриманими; однаковий відсоток поляків описав стосунки як дружні або нейтральні (по 39 %). Регіональні відмінності в українській вибірці відображали загальні тенденції. Найвищий відсоток українців, які описували стосунки як нейтральні (13 %) або негативні (26 %), представляв східні регіони країни. Але навіть східноукраїнські респонденти позитивніше оцінюють нинішній стан двосторонніх відносин, ніж загальнонаціональна польська вибірка.

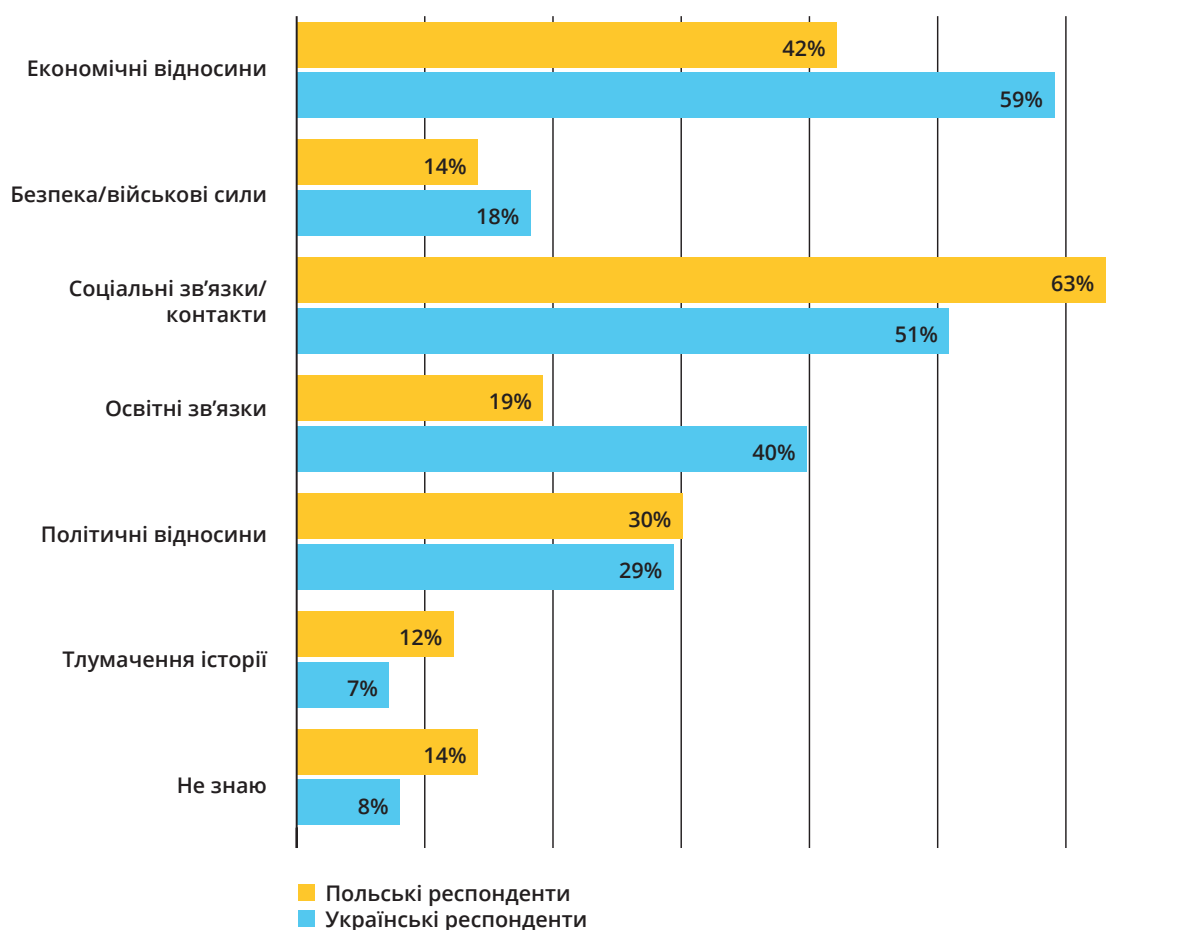
Однак через амбівалентну динаміку політичних відносин та зростання ваги історичної політики позитивні оцінки двосторонніх відносин значно впали з моменту проведення дослідження взаємного сприйняття у 2013 році. Тоді 85 % українців та 65 % поляків сприймали двосторонні відносини як «добрі» чи «дуже добрі»²⁰. Найбільш різкого зниження зазнали оцінки польських респондентів. Також спостерігалось одночасне зростання кількості респондентів із нейтральним ставленням: на 300 % (від 5 до 20 %) серед українців та 680 % (від 5 до 39 %) серед поляків. Однак є й причини для оптимізму. Зростання нейтрального сприйняття серед поляків відбулося за рахунок негативного ставлення, яке з 2013 року впало на 70 % (від 39 до 9 %).

Респондентів, які вказали на негативне ставлення до двосторонніх відносин, попросили відповісти на запитання «Які сфери стосунків між Україною та Польщею є найслабшими?» **В обох вибірках**

20 Joanna Fomina, Joanna Konieczna-Sałamatin, Jacek Kucharczyk, Łukasz Wenerski, op.cit, стор. 61.

ці респонденти вказали, що політичні відносини й трактування історії є найслабшими сферами, хоча така реакція була більш поширеною серед польських респондентів. Інші відповіді показали, що українці більше значення надають економічним відносинам, а поляки – соціальним контактам.

Рис. 13, СФЕРИ НАЙМІЦНІШОЇ СПІВПРАЦІ

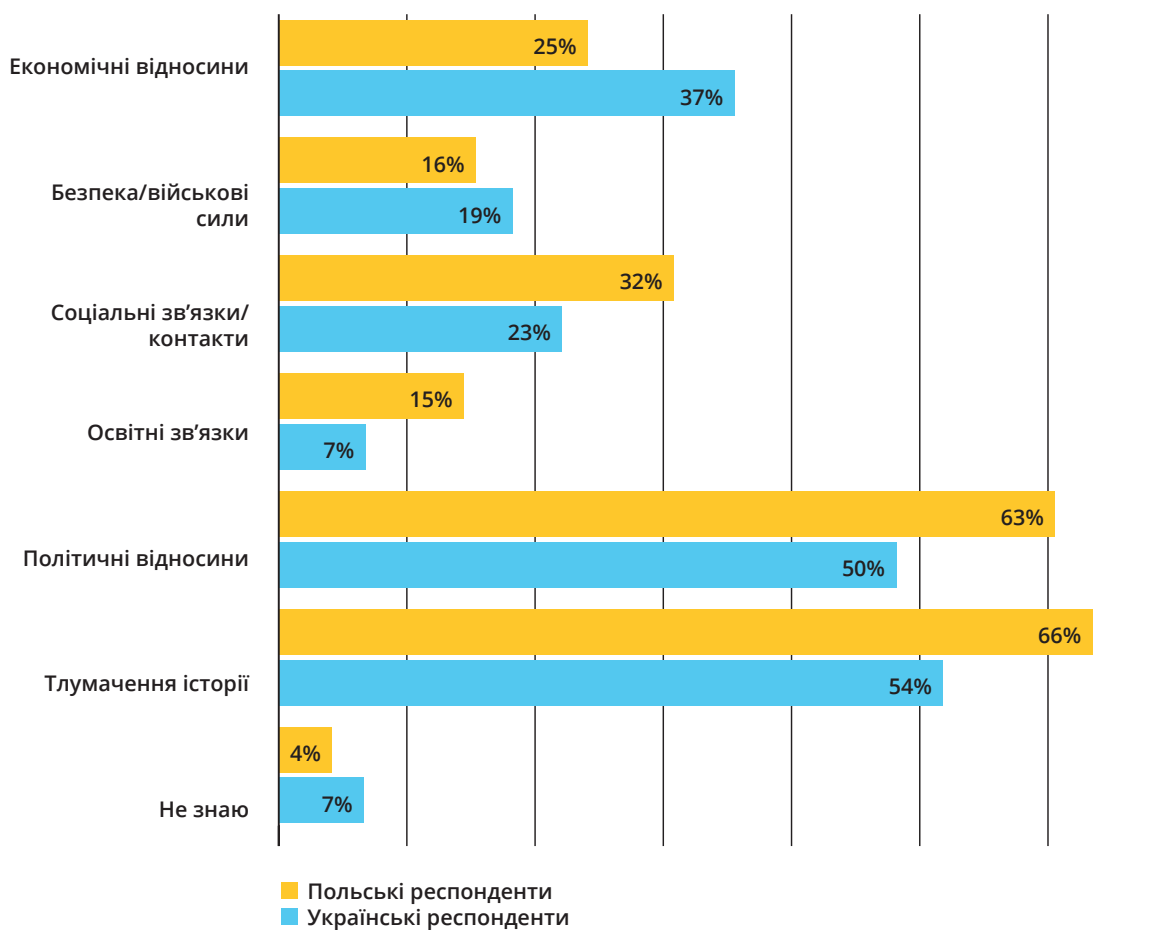

Джерело: власні дані та аналіз.

Відповідаючи на питання «У яких сферах відносини між Україною й Польщею є найміцнішими?», українці надавали невелику перевагу розвитку економічних відносин (59 % порівняно з 42 % польської вибірки). Ймовірно, це пов'язано з тим, що українці прагнуть отримати такий самий рівень економічного розвитку як у Польщі, мають доступом до різних польських товарів, а Польща перетворилася на основний напрям для трудової міграції.

Українці також зацікавлені в освітніх зв'язках більше, ніж поляки (39 % проти 19 %). Останніми роками Польща стала головним напрямком для українців, які хочуть навчатися за кордоном²¹. Поляки надають соціальним контактам більше значення, ніж українці (63 % проти 52 %), що, мабуть, є результатом частіших контактів з українськими мігрантами в Польщі.

Рис. 14, НАЙСЛАБШІ СФЕРИ СПІВПРАЦІ

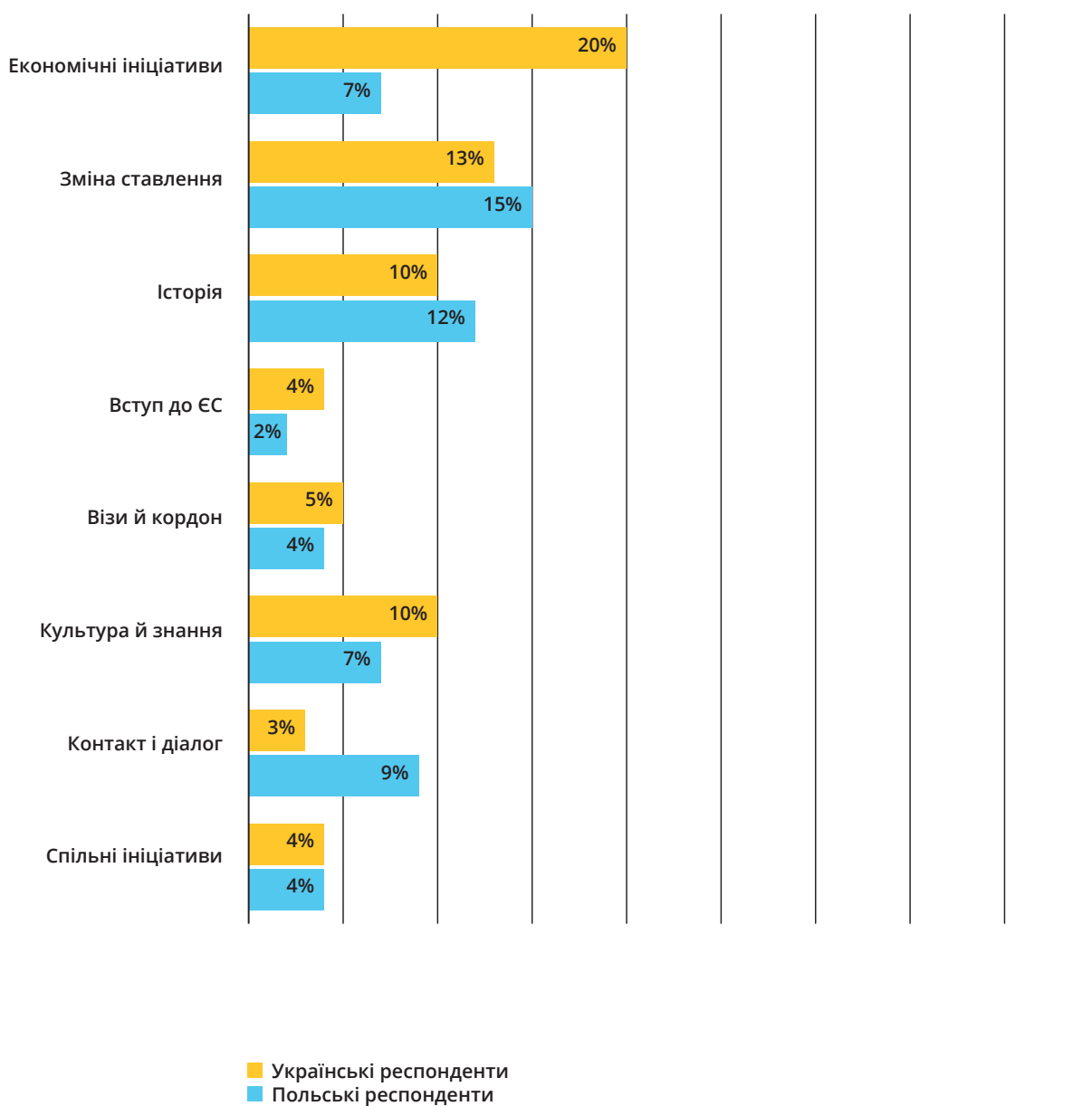
Джерело: власні дані та аналіз.

Незважаючи на поточні виклики, **71 % українських респондентів та 65 % польських респондентів з оптимізмом дивляться на перспективи покращення двосторонніх відносин.** Лише 6

21 Наприклад, дивись дослідження українського аналітичного центру CEDOS, згідно з яким із 8 % українських студентів, які навчались за кордоном у 2016/2017 році, 44 % навчались у Польщі. Див.: Єгор Стадний. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року). Режим доступу: https://www.cedos.org.ua/pdf/Українське_студентство_за_кордоном_дані_до_2017-2018_року.pdf

% польських респондентів та 5 % українців вважають покращення відносин неможливим. Однак майже чверть українців (24 %) та майже третина поляків (29 %) не мають думки щодо цього, що може свідчити або про низьку пріоритетність, або про відсутність інтересу до цієї теми для значної частини населення.

Рис. 15, ЩО, НА ВАШУ ДУМКУ, МОЖЕ ПОКРАЩИТИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ?

Респондентам, які розділяють оптимізм щодо покращення двосторонніх відносин, було поставлене відкрите запитання: що, на їхню думку, може допомогти досягти цього? На підтвердження тенденцій, описаних вище у цьому звіті, наші результати виявили деяку схильність до «економічного» мислення серед українців та «соціального» мислення серед поляків.

Українці втричі частіше вважали, що економічна й торгівельна співпраця є ключем для покращення двосторонніх відносин (20 % порівняно з 7 % поляків). На відміну від цього, польські респонденти найчастіше згадували про необхідність змін у ставленні (15 %), що охоплює відповіді, пов'язані зі зміною емоцій, цінностей, розуміння та суспільного прийняття. Українські респонденти також згадували ці фактори, але трохи рідше (12 %).

Обидві групи респондентів говорили про історію та примирення (12 % польських респондентів та 10 % українських респондентів). У групі польських респондентів, які згадували історію та примирення, виокремилися дві виразні підкатегорії відповідей. В одній наголошувалося, що для покращення відносин слід менше акцентувати увагу на історії. В іншій – що Україна повинна пропрацювати свою провину для досягнення цієї мети.

Нарешті, ми запитали респондентів, які сфери вони вважають пріоритетними для майбутньої співпраці. Як не дивно, набагато більше поляків, схоже, зацікавлені у співпраці у сфері безпеки, ніж навпаки (29 % проти 17 %). Українці більше зацікавлені в подальшій співпраці у сфері європейської інтеграції (майже 30 % проти 23 %), що свідчить про те, що стара ідея «Польща як адвокат України в Європі» не втратила всієї своєї привабливості та може бути переосмислена з огляду на виклики сучасності. Крім того, і поляки, і українці виявляють помірну зацікавленість у пріоритеті питань міграції та культурних обмінів (стільки ж людей сказали, що «не мають думки» з цього приводу).

4. Підсумки та Висновки

4. Підсумки та висновки

Масова трудова міграція з України до Польщі останніми роками суттєво змінила практики взаємодії між поляками та українцями. Цей рух людей у пошуках можливостей працевлаштування є наслідком факторів, які стимулюють міграцію і з боку попиту, і з боку пропозиції, тобто економічної рецесії в Україні та спрощення міграційних правил для українських громадян у Польщі, відбувався лише в одному напрямку. Українці здебільшого переїжджають до Польщі, щоб знайти роботу. Їхнє перебування в сусідній країні часто є короткочасним і пов'язане з сезонною зайнятістю. Проте дедалі більше українців залишаються в Польщі надовше й нерідко перевозять до себе членів своїх сімей.

Як наслідок, поляки та українці здебільшого спілкуються в Польщі та на робочих місцях. Незважаючи на тимчасове зафіксоване скорочення міграції українців до Польщі через пандемію COVID-19, очікується, що кількість українських мігрантів після її закінчення зросте. Наше дослідження показало, що серед тих українців, які не були в Польщі, більше половини хотіли б відвідати її в майбутньому.

Наше дослідження також показує, що ця нова реальність мала вплив на взаємні стереотипи та асоціації. Як позитивні, так і негативні асоціації пов'язані з контекстом трудової міграції та особливо контактами, під час яких вони виникають. Наприклад, історичні образи та особистий досвід спілкування з трудовими мігрантами виявляються найважливішими джерелами негативних стереотипів поляків стосовно українців. Однак ця стереотипність видається асиметричною, позаяк українці, як правило, більше симпатизують полякам і Польщі та почуваються ближчими до них, ніж навпаки. Втім, лише меншість польських респондентів заявила, що в Польщі занадто багато українців або що українці позбавляють поляків роботи.

Цей висновок свідчить про те, що певною мірою польське суспільство прийняло українську міграцію. Хоча як українці, так і поляки застосовували історичні стереотипи стосовно одне одного, українські асоціації, як правило, були нейтральними та охоплювали

більш тривалий проміжок часу. І навпаки, ряд поляків наводили негативні історичні асоціації, пов'язані з досвідом Другої світової війни: бандерівець, УПА, бандити та масове насильство.

В обох країнах значна частина респондентів не висловлювала жодних негативних стереотипів, та наголошувала на схожості та близькості двох народів, що є добрим знаком для майбутньої співпраці. Більш симетричні контакти між поляками та українцями з різних верств суспільства можуть потенційно зменшити негативні стереотипи в майбутньому, а приділення більшої уваги культурній дипломатії та туристичному обміну може сприяти збільшенню обізнаності та зацікавленості сусідами.

Результати дослідження ставлять важливі питання щодо потенціалу прихованих небезпек у цих асиметричних відносинах. Також ми повинні усвідомлювати можливу паралельну реальність, яка часто супроводжує наплив та перебування мігрантів у цільовій країні. Роздумуючи щодо можливих рішень таких потенційних проблем, ми виділили дві сфери, які потребують ретельного відслідковування та подальших політичних заходів. Вони стосуються впровадження політики та практики недискримінації на робочих місцях у Польщі, а також моніторингу діяльності груп, які використовують націоналістичну, антиімігрантську й антиєвропейську риторику та їхнього потенційного впливу на суспільні переконання.

Загалом наше дослідження показує, що слід докладати більших зусиль у галузі освіти та культурної дипломатії. Це опитування свідчить про досі недостатній рівень знань про обидва народи. Натомість переважають припущення та застарілі концепції. Це особливо помітно у сфері культури, яка має великий потенціал об'єднання людей та подолання бар'єрів і все ж на даний момент залишається майже незнаною.

Багато українців досі сприймають польську культуру крізь призму радянських асоціацій, тоді як деякі поляки все ще плутають Україну з Росією, при цьому багато хто визнає, що знає дуже мало про українську культуру загалом. Це також стосується популярної культури, яка, як свідчить наше дослідження, стає все більш упізнаваною в обох суспільствах. Це означає, що поляки дивляться більше серіалів на українську тематику чи споживають українські товари. З української сторони спостерігається більший вплив

польських культурних продуктів, до яких вони можуть отримати доступ під час перебування в Польщі.

Асиметрія політичних позицій двох країн сприяє виникненню відмінностей у сприйнятті одне одного. Польща, її уряд та економіка в цілому сприймаються вкрай прихильно серед українців, тоді як Україну респонденти в обох країнах сприймають критично. Найбільші проблеми в Україні, на думку польських респондентів, пов'язані з управлінням, економікою та російсько-українськими відносинами.

Проте респонденти з обох країн ставляться більш прихильно одне до одного, ніж до інших націй, а саме до росіян, німців та білорусів. Ані українці, ані поляки не вказували на значні негативні або дуже негативні почуття одне до одного. Однак українці помітно позитивніше ставляться до поляків, тоді як поляки коливаються між позитивним та нейтральним ставленням. Так само українські респонденти, як правило, були більш оптимістичними у своїх оцінках двосторонніх політичних відносин, тоді як польські респонденти були стриманішими.

Крім того, через неоднозначну динаміку політичних відносин та зростання ваги історичної політики частка позитивних оцінок двосторонніх відносин значно впала порівняно з попереднім дослідженням взаємного сприйняття, проведеним у 2013 році, причому різке зниження оцінок спостерігалось серед польських респондентів. Доброю новиною є те, що поляризація у цьому питанні стихає: зростання нейтральних уявлень серед поляків відбулося за рахунок як позитивних, так і негативних оцінок. З іншого боку, байдужість та/або відсутність інтересу можуть стати важливим викликом у найближчій перспективі.

Що стосується найсильніших на думку респондентів сфер співпраці, то українці підкреслюють економічний аспект, тоді як поляки наголошують на важливості соціальних контактів і взаємодії. Подібна картина спостерігається, коли представники обох народів розмірковують про шляхи поліпшення двосторонніх відносин. Українці вірять у цілющу силу посилення економічних обмінів і торгівлі, тоді як поляки говорять про необхідність змін у ставленні та прийнятті суспільством.

З української сторони це вочевидь відображає прагнення досягти того самого рівня економічного розвитку, що й Польща,

підкріплене контактом з польськими товарами та досвідом трудової міграції. З польської сторони такий наголос на ставленні, ймовірно, може бути відображенням частіших контактів з українськими мігрантами в Польщі. Як українські, так і польські респонденти вважають, що політичні відносини та інтерпретація історії є найслабшими сферами двосторонньої співпраці.

Нарешті, у сферах, які розглядаються як пріоритетні для майбутньої співпраці, поляки, схоже, найбільше зацікавлені у співпраці у сфері безпеки, а українці – у подальшій співпраці у сфері європейської інтеграції. Це свідчить про те, що стара ідея «Польща як адвокат України в Європі» не втратила своєї привабливості і може бути переосмислена з урахуванням викликів сьогодення. Як би оптимістично не звучав цей висновок, усе ж він вимагає певної обережності, враховуючи потенціал до погіршення політичних відносин, як це спостерігалось під час попередніх напружень у стосунках між двома народами.

Загалом це дослідження знаменує настання плюралістичної доби, коли польсько-українські відносини розвиваються на різних рівнях. Це стосується взаємодії між людьми різного віку, різної зайнятості, вихідцями з різних регіонів та з різними мовними навичками. Ця демократизація відносин та їхня різноманітність передбачає, що на зміну конфліктним темам минулого придуть більш звичні взаємодії.

5. Дослідницький інструментарій (опитувальник)

5. Опитувальник

Шановний учаснику дослідження!

Цей дослідницький проект має на меті з'ясувати поточний стан відносин між поляками та українцями, які є безпосередніми сусідами, мають спільний минулий досвід, а також потенціал до розбудови спільного майбутнього. Опитування було підготовлене чотирма установами з Польщі та України. Це Варшавський офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта, Колегія Східної Європи ім. Яна Новака-Єзьоранського (Польща), Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Рада зовнішньої політики «Українська призма» (Україна). Ми гарантуємо, що всі відповіді в цій анкеті будуть конфіденційними. Будь ласка, відповідайте на кожне запитання якомога точніше. Опитування займе приблизно 10 хвилин.

S0. Країна

- 1 Польща
- 2 Україна

S1. Виберіть стать

Один варіант відповіді

- 1 Чоловіча
- 2 Жіноча

S2. Скільки вам років? Вкажіть вік у роках.

ВВЕДІТЬ ТОЧНИЙ ВІК:

S3. В якій області ви зараз живете?

.....

S4. Виберіть розмір населеного пункту, в якому ви зараз живете.

- 1 Село/селище
- 2 Місто з населенням до 50 тис.

- 3 Місто з населенням до 100 тис.
- 4 Місто з населенням від 100 до 499 тис.
- 5 Місто з населенням від 500 тис.

S5. Яка у вас освіта?

- 1 Початкова
- 2 Початкова професійна
- 3 Середня та середня спеціальна
- 4 Вища – ступінь бакалавра
- 5 Вища – ступінь магістра
- 6 Кандидат або доктор наук

ОСНОВНА АНКЕТА

Для Польщі запитати Q1_1. Ви бували в Україні?

Для України запитати Q1_2. Ви бували у Польщі?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитати Q2, якщо Q1 = 2

Для Польщі запитати Q2_1. Ви б хотіли побувати в Україні?

Для України запитати Q2_2. Ви б хотіли побувати у Польщі?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні
- 3 Не знаю/важко сказати

Запитати Q3, якщо Q1 = 1

Для Польщі запитати Q3_1. Скільки разів ви були в Україні?

Для України запитати Q3_2. Скільки разів ви були у Польщі?

Один варіант відповіді

- 1 1
- 2 2-3
- 3 4-5

- 4 6-9
- 5 Від 10
- 6 Не пам'ятаю/важко сказати

Запитати Q4, якщо Q1 = 1

Для Польщі запитати Q4_1. З якою метою ви відвідували Україну?

Для України запитати Q4_2. З якою метою ви відвідували Польщу?

Можна вибрати кілька варіантів відповіді

- 1 Туризм
 - 2 Робота
 - 3 Освіта
 - 4 Візит до родичів/друзів
 - 5 Інше (уточніть)
-

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q5_1. У вас є родичі українці?

Для України запитати Q5_2. У вас є родичі поляки?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитати Q6, якщо Q5 = 1

Для Польщі запитати Q6_1. Ким ці родичі українці вам доводяться?

Для України запитати Q6_2. Ким ці родичі поляки вам доводяться?

Можна вибрати кілька варіантів відповіді

- 1 Батьками
- 2 Дідусем/бабусею
- 3 Чоловіком/дружиною
- 4 Свекрами/тестями
- 5 Зятем/невісткою
- 6 Іншими родичами

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q7_1. Чи є у вас друзі українці?

Для України запитати Q7_2 Чи є у вас друзі поляки?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q8_1. Ви колись працювали або навчалися разом із українцями?

Для України запитати Q8_2. Ви колись працювали або навчалися разом із поляками?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитати Q9, якщо Q8 = 1

Для Польщі запитати Q9_1. Яке твердження описує ваші контакти з українцями?

Для України запитати Q9_1. Яке твердження описує ваші контакти з поляками?

Можна вибрати кілька варіантів відповіді

- 1 Навчалися разом в університеті
- 2 Були колегами в одній компанії
- 3 У мене був підлеглий поляк [запитувати для України]/українець [запитувати для Польщі]
- 4 Мій роботодавець був поляком [запитувати для України]/українцем [запитувати для Польщі]
- 5 Інше (уточніть)

Запитати Q10, якщо Q8 = 1

Для Польщі запитати Q10_1. Який у вас досвід контактів з українцями?

Для України запитати Q10_2. Який у вас досвід контактів з поляками?

Один варіант відповіді

- 1 Безсумнівно позитивний

- 2 Скоріше позитивний
- 3 Ані позитивний, ані негативний
- 4 Скоріше негативний
- 5 Безсумнівно негативний

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q11_1. Ви говорите українською?

Для України запитати Q11_2. Ви говорите польською?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитати Q12, якщо Q11 = 1

Для Польщі запитати Q12_1. Наскільки добре ви говорите українською?

Для України запитати Q12_2. Наскільки добре ви говорите польською?

Один варіант відповіді

- 1 Дуже добре (поглиблений рівень)
- 2 Добре (вище середнього)
- 3 Посередньо (середній рівень)
- 4 Погано (базовий рівень)
- 5 Дуже погано (початковий рівень)

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q13_1. Що спадає вам на думку, коли ви чуєте слово «українець»? Запишіть до трьох слів/ виразів

Q13_2. Що спадає вам на думку, коли ви чуєте слово «поляк»? Запишіть до трьох слів/виразів

Відкрита відповідь

- 1
- 2
- 3

Запитувати всіх

Q14. Чи слідкуєте ви за подіями в цих країнах?

Можна вибрати кілька варіантів відповіді, прокручувати відповіді

- 1 В Польщі
- 2 В Україні
- 3 В Європі
- 4 В США
- 5 В інших країнах
- 6 Я не слідкую за новинами з жодної з цих країн

Для Польщі запитати, якщо Q14 = 2: Q15_1. З яких основних джерел ви отримуєте інформацію про Україну? Позначте все, що підходить

Для України запитати, якщо Q14 = 1: Q15_2. З яких основних джерел ви отримуєте інформацію про Польщу? Позначте все, що підходить

Можна вибрати кілька варіантів відповіді

- 1 По телебаченню
- 2 З газет/журналів
- 3 По радіо
- 4 На сайтах в інтернеті
- 5 У соціальних мережах (Facebook, Twitter, Instagram)
- 6 З книжок
- 7 Для Польщі: Від друзів/родичів з України Для України: Від друзів/родичів з Польщі
- 8 Інше (уточніть).....

Запитати Q16, якщо Q15=1 або 2, або 3, або 4

Для Польщі запитати Q16_1. Назвіть найважливіші специфічні джерела інформації про Україну, якими ви користуєтесь

Для України запитати Q16_1. Назвіть найважливіші специфічні джерела інформації про Польщу, якими ви користуєтесь

Відкрита відповідь

1

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q17_1. Чи знаєте ви когось із відомих українців (наприклад, політиків, історичних діячів, акторів, співаків, письменників)?

Для України запитати Q17_2. Чи знаєте ви когось із відомих поляків (наприклад, політиків, історичних діячів, акторів, співаків, письменників)?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні

Запитати Q18, якщо Q17=1

Для Польщі запитати Q18_1. Назвіть трьох відомих українців, що першими спадають вам на думку.

Для України запитати Q18_2. Назвіть трьох відомих поляків, що першими спадають вам на думку.

Відкрита відповідь

- 1
- 2
- 3

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q19_1. Чи ви читали за останні три роки якісь книжки українських авторів?

Для України запитати Q19_2. Чи ви читали за останні три роки якісь книжки польських авторів?

Один варіант відповіді

- 1 Так (уточніть, які саме)
- 2 Ні

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q20_1. Чи переглядали ви за останні три роки якісь українські фільми, телепередачі або вебсайти?

Для України запитати Q20_2. Чи переглядали ви за останні три роки якісь польські фільми, телепередачі або вебсайти?

Один варіант відповіді

- 1 Так (уточніть, які саме)
- 2 Ні

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q21_1. Чи купуєте ви регулярно якісь українські товари?

Для України запитати Q21_2. Чи купуєте ви регулярно якісь польські товари?

Один варіант відповіді

- 1 Так (уточніть, які саме)
- 2 Ні

Запитувати всіх

Q22. Як би ви загалом описали ваше ставлення до цих народів?

Єдина відповідь в кожному рядку, прокручувати порядок рядків

		Дуже позитивне	Позитивне	Нейтральне	Негативне	Дуже негативне
1	Українці	5	4	3	2	1
2	Поляки	5	4	3	2	1
3	Росіяни	5	4	3	2	1
4	Німці	5	4	3	2	1
5	Білоруси	5	4	3	2	1

Запитувати всіх

Q23. Як ви оцінюєте поточні відносини між Україною і Польщею?

Один варіант відповіді

- 1 Безсумнівно дружні
- 2 Скоріше дружні
- 3 Нейтральні
- 4 Скоріше недружні
- 5 Безсумнівно недружні
- 6 У мене немає власної думки щодо цього

Запитати Q24, якщо Q23 = 1 або 2

Q24. У яких сферах відносини між Україною й Польщею є найміцнішими? Виберіть до трьох відповідей

Максимум три можливі варіанти відповіді

- 1 Економічні відносини
- 2 Безпека/військові сили
- 3 Соціальні зв'язки/контакти
- 4 Освітні зв'язки
- 5 Політичні відносини
- 6 Тлумачення історії
- 7 Інше (уточніть)...
- 8 Не знаю

Запитати Q25, якщо Q23 = 4 або 5

Q25. У яких сферах відносини між Україною й Польщею є найслабшими? Виберіть до трьох відповідей

Максимум три можливі варіанти відповіді

- 1 Економічні відносини
- 2 Безпека/військові сили
- 3 Соціальні зв'язки/контакти
- 4 Освітні зв'язки
- 5 Політичні відносини
- 6 Тлумачення історії
- 7 Інше (уточніть)...
- 8 Не знаю

Запитувати всіх

Q26. Як ви гадаєте, чи зможуть Польща й Україна все-таки покращити відносини?

Один варіант відповіді

- 1 Так
- 2 Ні
- 3 Немає думки

Запитати Q27, якщо Q26 = 2

Q27. Якими, на вашу думку, є основні перешкоди для покращення польсько-українських відносин? Назвіть максимум три.

Відкрита відповідь

- 1

2

3

Запитати Q28, якщо Q26 =1

Q28. Що, на вашу думку, може покращити польсько-українські відносини? Назвіть максимум три варіанти.

Відкрита відповідь

1

2

3

Запитувати всіх

Q29. Яке ваше враження про політичну ситуацію в цих країнах?

Єдина відповідь у кожному рядку, прокручувати порядок рядків

		Дуже позитивне	Позитивне	Нейтральне	Негативне	Дуже негативне	У мене немає думки щодо цього
1	В Україні	5	4	3	2	1	
2	В Польщі	5	4	3	2	1	

Запитувати всіх

Q30. Яке ваше враження про економічну ситуацію в цих країнах?

Єдина відповідь в кожному рядку, прокручувати порядок рядків

		Дуже позитивне	Позитивне	Нейтральне	Негативне	Дуже негативне	У мене немає думки щодо цього
1	В Україні	5	4	3	2	1	
2	В Польщі	5	4	3	2	1	

Запитувати всіх

Для Польщі запитати Q31_1. Як ви гадаєте, чи є Україна добре керованою державою?

Для України запитати Q31_2. Як ви гадаєте, чи є Польща добре керованою державою?

Один варіант відповіді

- 1 Безсумнівно так
- 2 Скоріше так
- 3 Ні те, ні те
- 4 Скоріше ні
- 5 Безсумнівно ні
- 6 У мене немає власної думки щодо цього

Запитати Q32, якщо Q31 = 4 або 5

Для Польщі запитати Q32_1. Які найбільші проблеми постають перед Україною?

Для України запитати Q32_2. Які найбільші проблеми постають перед Польщею?

Відкрита відповідь

- 1
- 2
- 3

Запитувати всіх

Q33. У якій сфері Польща з Україною мають співпрацювати найбільше?

Один варіант відповіді

- 1 Питання безпеки
- 2 Енергетична безпека
- 3 Європейська інтеграція
- 4 Культура
- 5 Міграція
- 6 Інше (уточніть)...
- 7 В жодній
- 8 У мене немає власної думки щодо цього

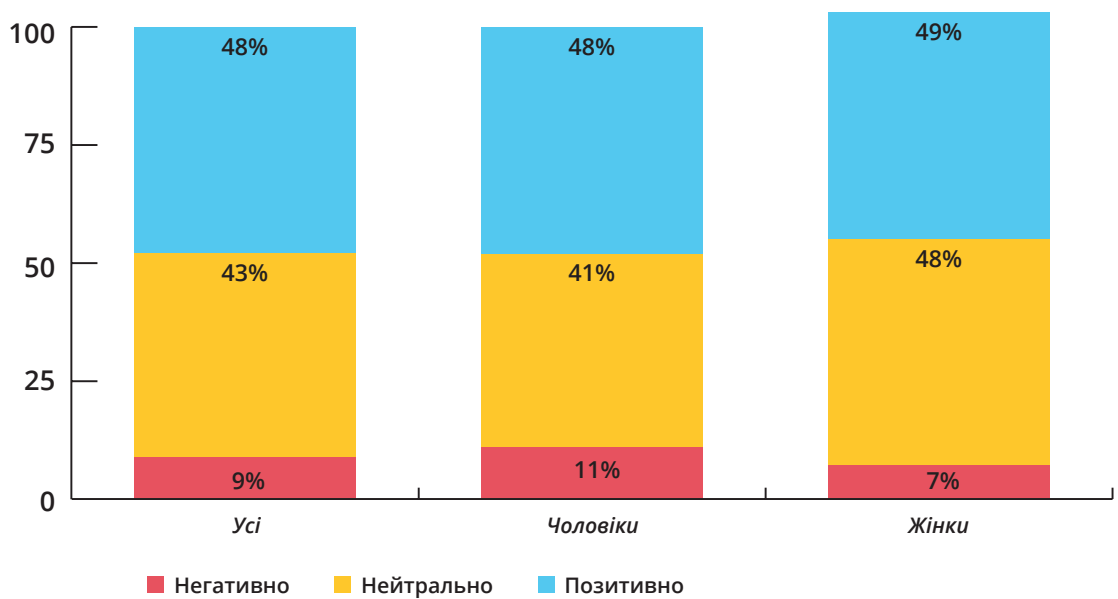
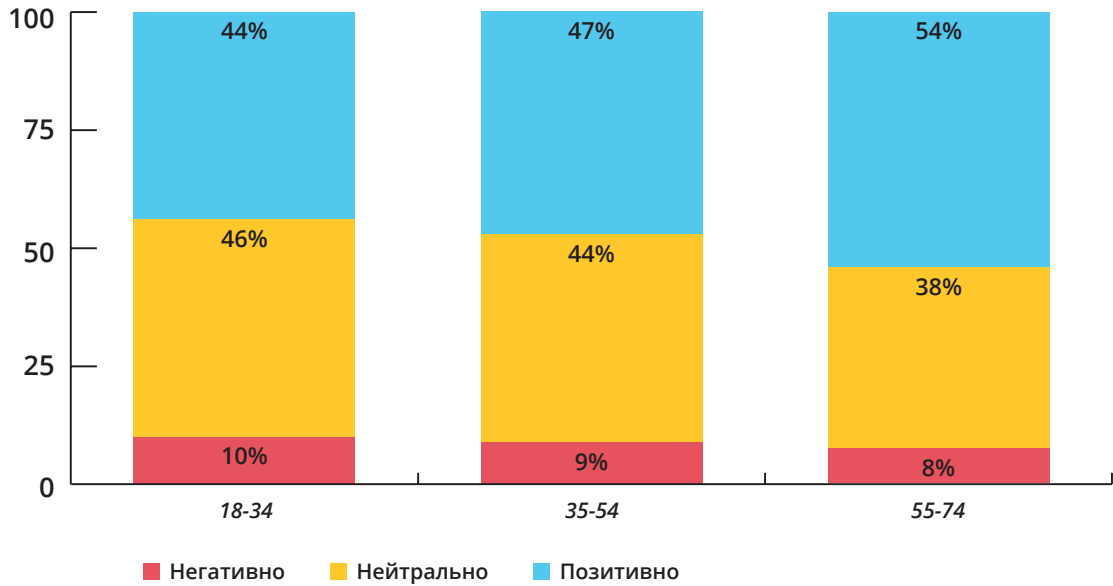
Дякуємо за витрачений час!

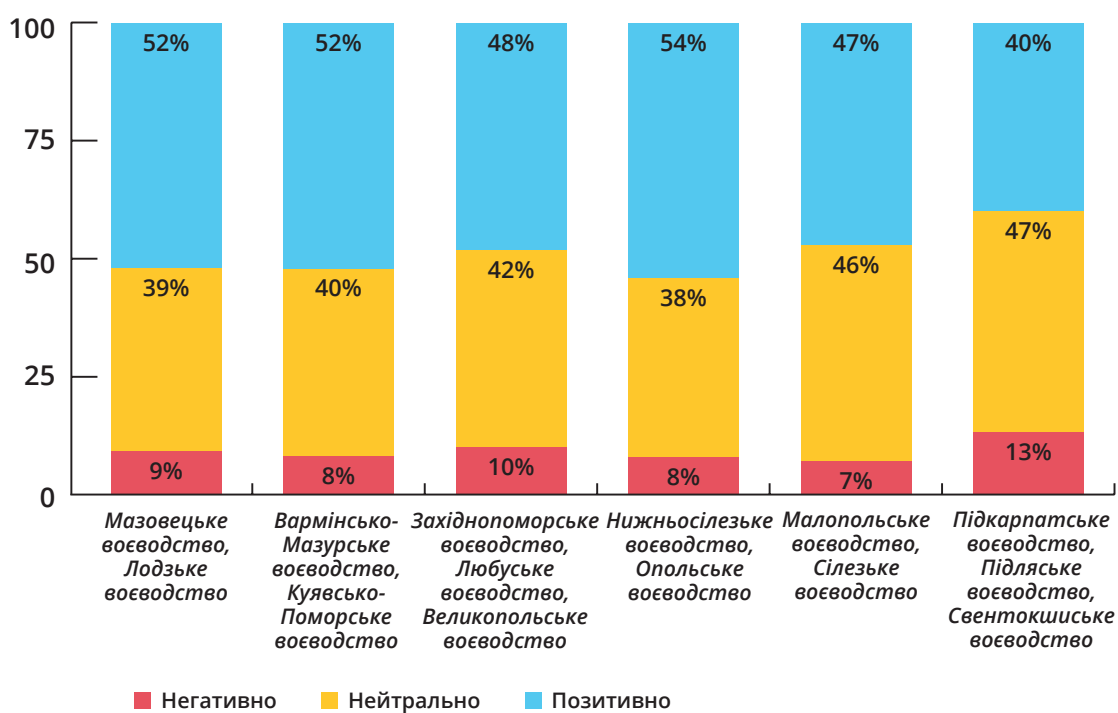
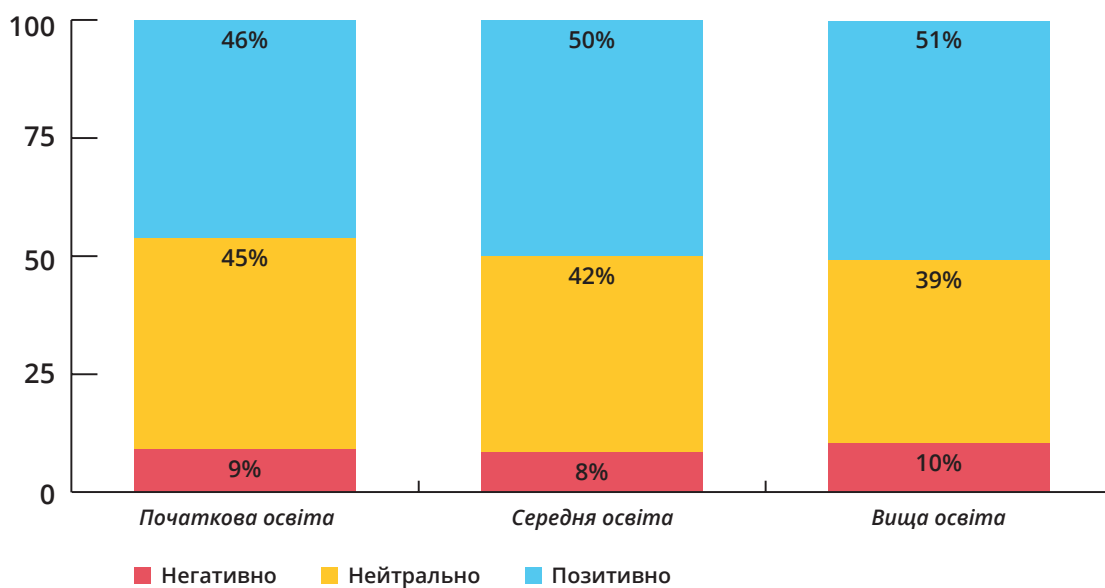
6. Додаток

Питання 22_1

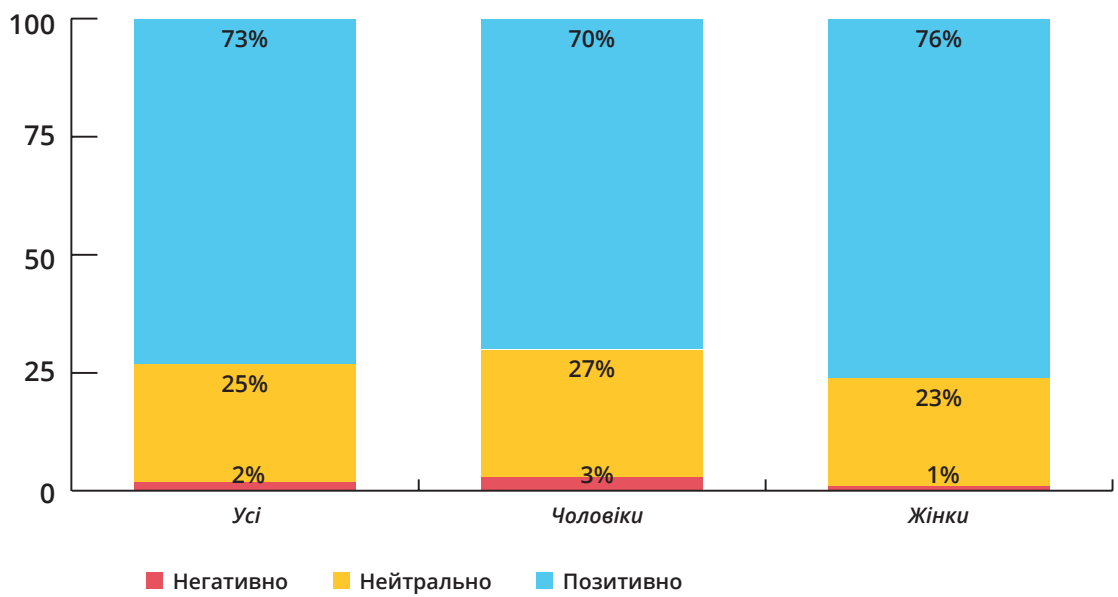
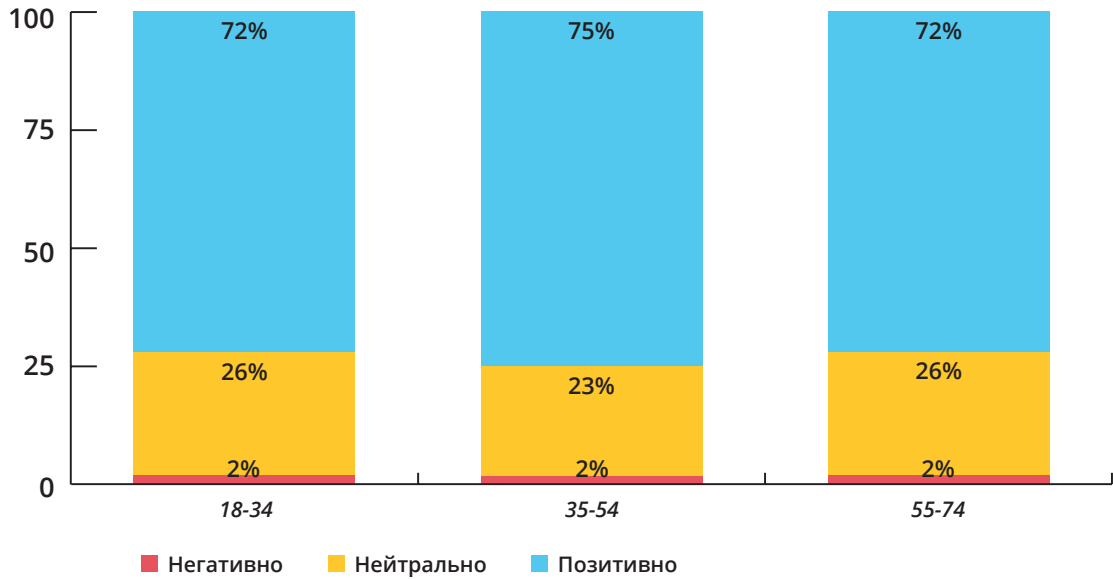
Як би Ви загалом описали ваше ставлення до українців?

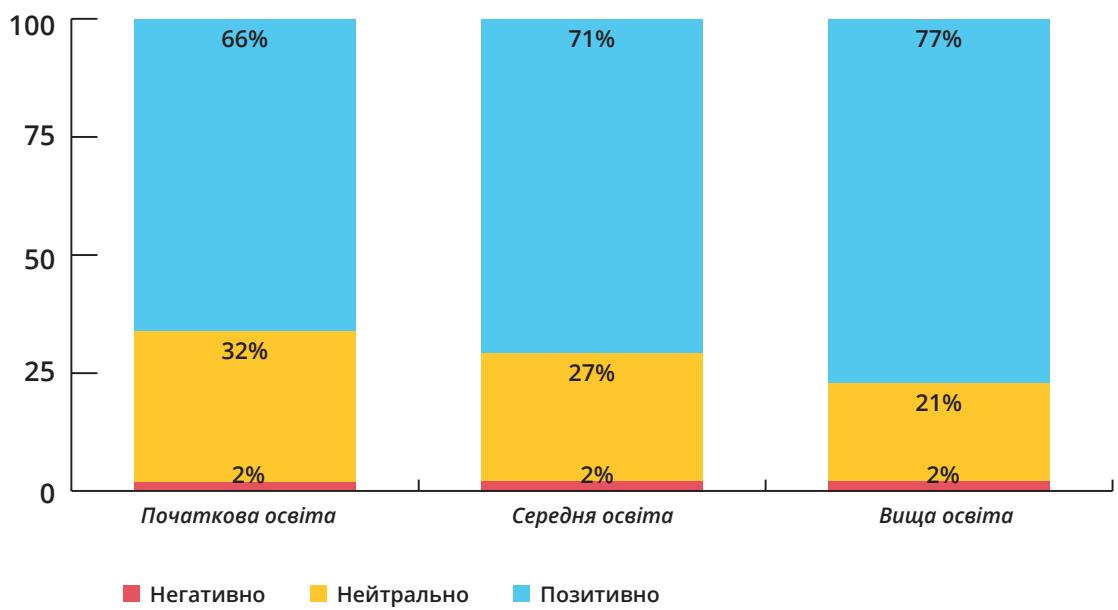
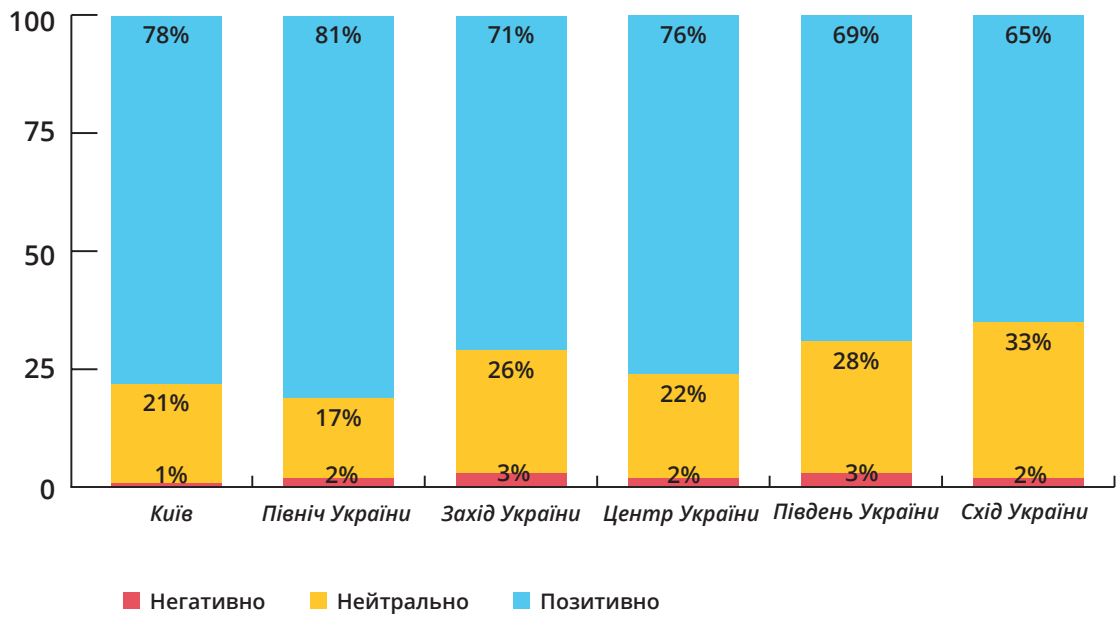

Питання 22_2

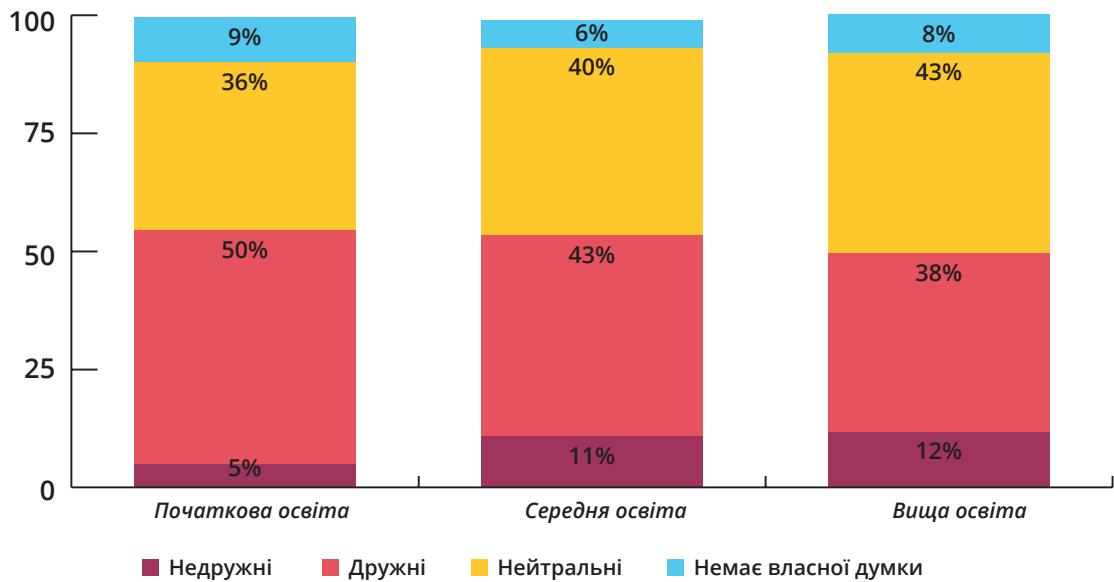
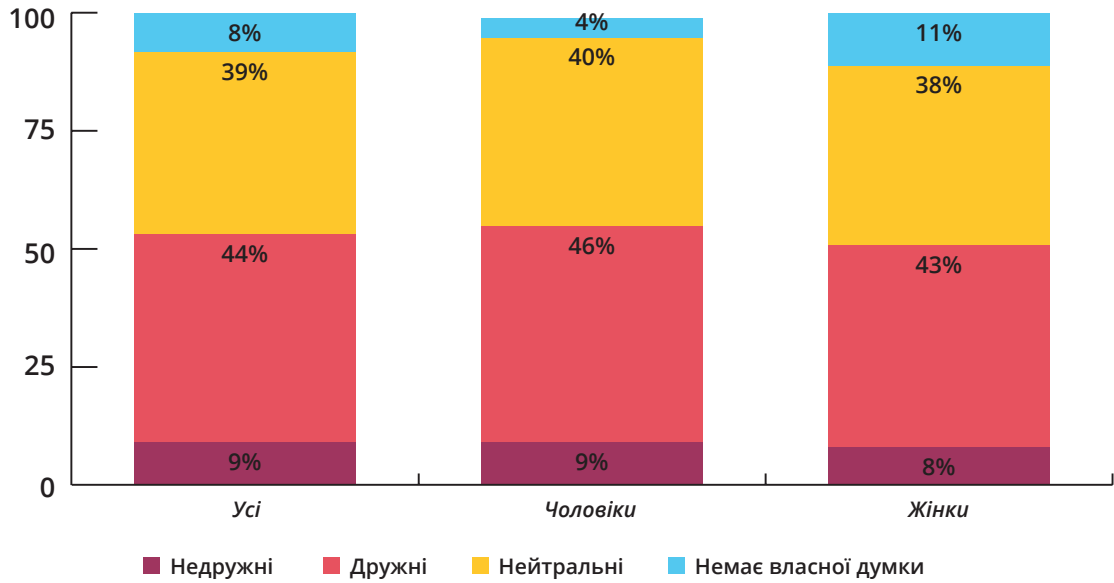
Як би Ви загалом описали ваше ставлення до поляків?

Питання 23_1

Як Ви оцінюєте поточні відносини між Україною і Польщею?
(відповіді респондентів у Польщі)

Питання 23_1

Як Ви оцінюєте поточні відносини між Україною і Польщею?
(відповіді респондентів в Україні)

